

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**TURKKI – VALTA-ASEMAN KEHITTÄMINEN ETELÄ-
KAUKASIASSA**

Tutkielma

Kapteeniluutnantti
Sami Jaakkola

Esiupseerikurssi 61
Merisotalinja

Toukokuu 2009

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja
Esiupseerikurssi 61	Merisotalinja
Tekijä	
Kapteeniluutnantti Sami Jaakkola	
Tutkielman nimi	
TURKKI – VALTA-ASEMAN KEHITTÄMINEN ETELÄ-KAUKASIASSA	
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka
Strategia	Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Toukokuu 2009	Tekstisivuja 38 Liitesivuja 4
TIIVISTELMÄ	
<p>Opinnäytetyön aihealue on alueelliset suurvallat maailmanpolitiikassa. Tutkimus keskittyy Turkin toimiin asemansa vahventamiseksi Etelä-Kaukasian alueella.</p> <p>Turkki ja sen toimintojen vaikutus Etelä-Kaukasian alueella on ajankohtainen tutkimusaihe muun muassa alueella viime vuosina rakennetun energiatalouden infrastruktuurin takia. Aiheen ajankohtaisuutta lisäävät syksyn 2008 turvallisuuspoliittiset tapahtumat Georgian alueella, sekä Ukrainan ja Venäjän välisen kaasukriisin aikana havaitut puutteet Euroopan Unionin energiahuoltovarmuudessa. Viimeaikaiset liennytystoimet kahdenvälisissä suhteissa Armenian kanssa herättävät kysymyksen, mitkä ovat Turkin tavoitteet Etelä-Kaukasiassa?</p> <p>Päätutkimusongelma on:</p> <ul style="list-style-type: none">- Mikä on Turkin toimien tavoite Etelä-Kaukasiassa? <p>Tutkimuksen alakysymyksiä ovat:</p> <ul style="list-style-type: none">- mitä keinoja Turkki käyttää tavoitteensa saavuttamiseksi?- onko Etelä-Kaukasia Turkille sotilaallisesti tai taloudellisesti merkittävä? <p>Tutkimuksen käsittelee Turkin geopoliittista asemaa, ja sen toimia Etelä-Kaukasian alueella 1990-luvulta vuoden 2009 alkuun. Etelä-Kaukasiassa tässä työssä tarkoitetaan Neuvostoliiton hajoamisen myötä itsenäisiksi valtioiksi kehittyneiden Armenian, Azerbaidžanin ja Georgian muodostamaa aluetta.</p> <p>Tutkimuksen metodina on käytetty rationaalista selittämistä poliittisen realismin näkökulmasta. Tutkimus on toteutettu kirjallisuustutkimuksena. Aineistoa on kerätty pääosin julkaisuista kirjallisuuslähteistä. Tietoja on täydennetty eri valtioiden virastojen, sekä kansainvälisesti tunnustettujen yhteisöjen ja organisaatioiden internet-sivustojen tietoja käyttäen. Lisäksi</p>	

lähteinä on käytetty eri medioiden uutismateriaalia.

Turkilla on Etelä-Kaukasiassa kolme keskeistä tavoitetta. Näistä tavoitteista ehdottomasti tärkein on alueen vakaus. Toinen tavoite on turvata oma energiaraaka-aineiden saatavuus.

Kolmantena tavoitteena on ääri-islamilaisuuden leviämisen estäminen

Näihin tavoitteisiin Turkki pyrkii pääsemään taloudellisen- ja kulttuuri-imperialismin keinoin. Sotilaallista voimaa Turkki ei ole alueella käyttänyt toistaiseksi kuin painostamiseen ja puolustusliitto Naton harjoituksissa.

AVAINSANAT

Turkki, Kaukasus, Etelä-Kaukasia, Armenia, Azerbaidžan, Georgia, kemalismi, panturkkilaisuus, poliittinen realismi.

TURKKI – VALTA-ASEMAN KEHITTÄMINEN ETELÄ-KAUKASIASSA

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUKSEN TAUSTA	1
1.2	TEORIA.....	4
1.3	TUTKIMUSMETODIT JA -LÄHTEET.....	7
1.4	AIKAISEMPI TUTKIMUS	8
1.5	MÄÄRITELMIÄ.....	9
2	TURKKI	10
2.1	GEOPOLIITTINEN ASEMA.....	11
2.2	TURKIN ULKOPOLIITTINEN LINJA	14
2.3	TURKIN ASEVOIMAT	15
3	TURKIN TOIMET ETELÄ-KAUKASIASSA 1990-LUVULTA VUODEN 2009 ALKUUN	19
3.1	VUORISTO-KARABAHIN KONFLIKTI	21
3.2	ARMENIA	23
3.3	AZERBAIDŽAN.....	27
3.4	GEORGIA	30
4	JOHTOPÄÄTÖKSET	32
4.1	TAVOITTEET	32
4.2	KEINOT	33
4.3	LOPUKSI	36
	LÄHTEET	39
	LIITTEET	48

TURKKI – VALTA-ASEMAN KEHITTÄMINEN ETELÄ- KAUKASIASSA

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Ottomaanit hallitsivat yli kuuden sadan vuoden ajan Anatolian niemimaata, Kaakkois-Eurooppaa ja laajoja alueita Kaukasiassa. Laajimmillaan imperiumi ulottui Keski-Euroopasta Keski-Aasiaan, ja Pohjois-Afrikasta Arabian niemimaalle. Osmanien valtakunnan hajoaminen alkoi 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Eurooppaa ravistelleiden sotien seurauksena. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Osmanien valtakunta oli raunioina.

Vuonna 1923 Osmanivaltion tilalle perustettu Turkin tasavalta on koko historiansa ajan joutunut kamppailemaan monien haasteiden kanssa. Osa haasteista, kuten hallinnon korruptio ja taloudelliset haasteet ovat sidoksissa alueellisiin haasteisiin, kurdiseparatismiin ja islamilaiseen aktivismin lisääntymiseen. Haasteena ovat olleet myös suhteet naapurivaltioihin, eritoten Kreikkaan ja Syyriaan.

Kaukasian ja Keski-Aasian alueilla on tuhansia vuosia asunut kansoja ja heimoja, joilla ei ole ollut yhdistävää kieltä, uskontoa tai kulttuuria. Näiden kansojen ja heimojen välillä esiintyi jo Ottomaanien hallinnon eriasteisia paikallisia kiistoja. Paikallisten kiistojen lisäksi levottomuutta ja väkivaltaa ovat lisänneet ulkopuolisten valloittajien Venäjän, Turkin ja Iranin alueellinen taistelu valta-asemasta.¹

Nykyisen Kaukasian valtioiden kansat ja heimot kuuluivat ennen neuvostoaikakautta Osmanien valtakuntaan, mutta nykyisten valtioiden rajat piirrettiin Neuvostoliiton valtakaudella. Tällöin etnisesti hajanainen alue jaettiin neuvostotasavaltoihin ja hallintoalueisiin. Myös Neuvos-

¹ Juntunen, A: Itään vai länteen, 2003, s. 172.

toliiton aikana myös Kaukasuksella esiintyi eriasteista separatismia ja kansallismielistä aktiivismia. Nämä tukahdutettiin keskushallinnon toimenpitein, tarvittaessa voimakeinoja käyttäen. Kaukasuksen rauhoittamiseksi aluejakoihin tehtiin muutoksia, ja jopa kokonaisia kansanryhmiä pakkosierrettiin tai karkotettiin Neuvostoliiton muihin osiin. Tämä aiheutti lisäjännitteitä jo valmiiksi kriisiherkällä alueella.

Neuvostoliiton hajoamisen myötä Kaukasiaan ja Keski-Aasiaan syntyi itsenäisiä valtioita, joiden alueella sijaitsee runsaasti luonnonvaroja. Monikulttuurisuus, historialliset erimielisyydet ja taloudelliset intressit ovat aiheuttaneet alueella väkivaltaisuuksia. Näiden seurauksena kaikki Etelä-Kaukasian itsenäistyneet valtiot ovat joutuneet 1990-luvun aikana tai sen jälkeen sodan runtelemiksi.

Opinnäytetyön aihealue on alueelliset suurvallat maailmanpolitiikassa. Tutkimus pyrkii selvittämään pyrkiikö Turkki vahvistamaan asemaansa Etelä-Kaukasian alueella. Tutkimuksessa pyritään myös selvittämään mitä keinoja Turkki alueella käyttää.

Turkki ja sen toimintojen vaikutus Etelä-Kaukasian alueella on ajankohtainen tutkimusaihe muun muassa alueella viime vuosina rakennetun energiatalouden infrastruktuurin takia. Viimeaikaiset liennytystoimet kahdenvälisissä suhteissa Armenian kanssa herättävät kysymyksen, miksi juuri nyt? Aiheen ajankohtaisuutta lisäävät syksyn 2008 turvallisuuspoliittiset tapahtumat Georgian alueella, sekä Ukrainan ja Venäjän välisen kaasukriisin aikana havaitut puutteet Euroopan Unionin energiahuoltovarmuudessa.

Turkki, joka on pyrkimässä Euroopan Unionin (EU) jäseneksi, ponnistelee uusille jäsenmaille asetettujen Kööpenhaminan kriteerien täyttämiseksi. Nämä kriteerit koskevat valtion sisäisiä olosuhteita toimivan demokratian, ihmisoikeuksien ja markkinatalouden aloilla, sekä maan kykyä toimia Euroopan Unionissa. Uudistuksia yritetään toimeenpanna vaativassa sisäpoliittisessa tilanteessa.

Demokraattisutta ja ihmisoikeuksia on pyritty lisäämään muun muassa heikentämällä asevoimien sisäpoliittista vaikutusvaltaa. Kemalisten ja islamilaistaustaisen, hallitsevan AK-puolueen välillä on käynnissä sisäpoliittinen valtataistelu. AK-puolueen kaatamiseen pyrki-neen Ergenekon-järjestön hajottamiseen tähtäävien tutkimuksien yhteydessä on suoritettu jopa

kymmenien ihmisten pidätyksiä päivässä. Pidätetyt ovat pääosin upseereja ja tunnettuja kemalisteja.²

Käynnissä oleva maailmanlaajuinen taloustaantuma on vaikuttanut myös Turkin talouteen³. Taantuma on heijastunut maan sisäpolitiikassa, mutta myös Turkin ja sen kumppanien kykyyn rahoittaa strategisesti tärkeitä alueellisia infrastruktuurihankkeita.

Turkin jäsenyysneuvottelut EU:n kanssa ovat edenneet hitaasti vuoden 2005 jälkeen. Samalla yleinen mielipide Turkissa on vaihtunut EU-jäsenyyttä vastaan⁴. Turkin suhteissa sotilasliitto Natoon on myös havaittu viilenemistä⁵. Onko Turkki mahdollisesti hakemassa strategisia kumppaneita Kaukasian maista ja suuntaamassa intressejään Keski-Aasiaan tai Lähi-itään?

Tutkimuskysymyksenä on, mikä on Turkin toimien tavoite Etelä-Kaukasiassa?

Tutkimuksen alakysymyksiä ovat:

- mitä keinoja Turkki käyttää tavoitteensa saavuttamiseksi?
- onko Etelä-Kaukasia Turkille sotilaallisesti tai taloudellisesti merkittävä?

Rajaan tutkimuksen käsittelemään Turkin geopoliittista asemaa, ja Turkin toimia Etelä-Kaukasian alueella 1990-luvulta vuoden 2009 alkuun. Etelä-Kaukasiassa tässä tutkimuksessa tarkoitetaan Neuvostoliiton hajoamisen myötä itsenäisiksi valtioiksi kehittyneiden Armenian, Azerbaidžanin ja Georgian muodostamaa aluetta.

Turkin suhteita Euroopan Unioniin tai sen jäsenmaihin käsitellään vain niiltä osin kun Turkin toimet Kaukasiassa niihin vaikuttavat. Rajaan tutkimuksen ulkopuolelle Turkin sisäpolitiikan ja siinä tapahtuvan muutoksen tarkastelun. Rajaan tutkimuksen ulkopuolelle myös Turkin EU-jäsenyyteen liittyvien Kööpenhaminan kriteerien täyttymisen tarkastelun, maan sisäisten, sekulaarisen yhteiskunnan aiheuttamien haasteiden sekä Nato-jäsenyyden vaikutusten tarkastelun, niiltä osin kun ne eivät suoranaisesti kosketa tutkimusaihetta.

² Albayrak, A: Turkin entinen valtaeliitti odottelee nyt poliisin tuloa. Helsingin sanomat, 18.4.2009.

³ Tiilikainen, S: Talouskriisi iski Turkkiin, Suomen Kuvalehti 49/2008 s. 30-36.

⁴ Sama, s. 33.

1.2 Teoria

Tutkimuksessa olen pyrkinyt tarkastelemaan Turkin toimia ja sen tavoitteita Etelä-Kaukasiassa poliittisen realismin näkökulmasta. Poliittisen realismin merkittävimpiä kehittäjiä on ollut yhdysvaltalainen Hans Morgenthau, jonka vuonna 1948 julkaisema teos ”Politics Among Nations” on edelleen poliittisen realismin merkittävin teos.

Morgenthau pitää valtioita kansainvälisen politiikan tärkeimpinä, ellei jopa ainoina toimijoina. Hänen mukaansa kansainvälisen valtioyhteisöjen rakenne on anarkistinen. Kansainvälinen politiikka on taistelua vallasta⁶. Valtiot edustavat ylintä valtaa ja valtioiden sisäiset sekä kansainväliset järjestöt ja liikkeet ovat merkitykseltään toissijaisia. Ne toimivat lähinnä kontrolloituina foorumeina valtioiden etujen edistämiseksi.

Morgenthaun näkökulman mukaan kansalliset edut ovat määrävissä asemassa valtioiden välisen yhteistyön syntymisessä ja tiiveydessä. Etujen samanlaisuus tai toisiaan täydentävä luonne sekä voimakkaan suurvallan myötävaikutus toimivat yhteistyötä edistävinä tekijöinä. Yhteistyön aikaansaaminen ja kehittäminen on vaikeinta silloin kun siinä puututaan valtioiden keskeisiin ulko- ja turvallisuuspoliittisiin intresseihin.

Realismi pyrkii tiivistämään historiallisia kokemuksia ja huomio kiinnitetään toistuviin ilmiöihin. Keskeisenä oletuksena on, että valtioiden valinnoilla on oma merkityksensä konkreettisten tapahtumien kulkuun. Valtioiden toimien tavoitteiden päättelemiseksi on seurattava ulkopoliittisten johtajien toimia ja sekä toimien seurauksia. Valtiomiesten oletetaan toimivan rationaalisesti kansallista etua tavoitellen. Realismin mukaan toiminnan perustana on ihmisluonnon vallanhalu.

Realismin näkökulmasta tarkasteltuna valta käsitteenä ymmärretään toisen ihmisen toimien kontrolloimisena. Kansainvälinen politiikka on taistelua vallasta. Valtioiden ulkopoliittisten toimien vaikuttimena on vallan säilyttäminen (status quo), lisääminen (imperialismi) ja osoittaminen (demonstroiminen). Imperialismilla pyritään valtasuhteiden, eli status quon, pysyvään muuttamiseen⁷.

⁵ Dempsey, J: Turkey turning cool to NATO, International Herald Tribune, 2006.

⁶ Morgenthau, H: Politics Among Nations – The Struggle for Power and Peace, 1993, s.29. Katso myös Lintonen, R: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen, 1996, s. 29.

⁷ Lintonen, 1996, s. 29.

Vallan osatekijöitä on poliittisen realismin mukaan useita. Niitä ovat muun muassa maantieteelliset ominaisuudet, luonnonvarat, teollinen kapasiteetti, sotilaallinen potentiaali, väestö, kansanluonne ja kansallinen moraali, diplomatian laatu sekä valtionhallinnon ja päätöksenteon tehokkuus. Keskeisimpänä vallan osatekijänä nähdään kuitenkin sotilaallinen voima.⁸

Morgenthaun mukaan asevoimat ovat sodan ja ulkopoliitiikka rauhan instrumentti. Molempien käytöllä pyritään samaan tavoitteeseen, kansallisen edun edistämiseen. Sotilaallisen voiman käytöllä pyritään yksinkertaiseen ja ehdottomaan ratkaisuun, vastustajan tahdon murtamiseen. Ulkopoliitiikka on sodankäyntiä monimutkaisempaa, suhteellista ja ehdollista. Ulkopoliitiikan tarkoituksena on taivuttaa vastapuolen tahto omien elintärkeiden intressien suojaamiseksi vastapuolen elintärkeitä intressejä loukkaamatta.⁹

Edelleen Morgenthau katsoo, että valtioiden, jotka tuntevat nykyaikaisen sodan potentiaalin, tulisi rationaalisina toimijoina tähdätä ulkopoliitikassaan rauhaan. Asevoimat ovat kuitenkin itsenäiselle valtiolle välttämätön ulkopoliitiikan työkalu. Näin ollen, asevoimien tulee toimia ulkopoliitikasta vastaavan perustuslaillisen siviilihallinnon alaisuudessa. ”Asevoimat ovat ulkopoliitiikan instrumentti, ei sen herra”¹⁰

Vaikka ulkopoliitiikka nähdään taisteluna vallasta, voi sen tavoitteena olla myös turvallisuus, vapaus ja vauraus.¹¹ Vallan lisäämisen, imperialismin kolme metodia ovat sotilaallinen, taloudellinen ja kulttuuri-imperialismi.

Sotilaallinen imperialismi on alueiden valloittamista väkivaltaisesti. Se on vanhanaikaisin ja julmin imperialismin muoto. Morgenthaun näkemyksen mukaan sotilaallinen imperialismi on kuitenkin uhkapeliä korkeimmilla mahdollisilla panoksilla. Onnistuneella valloitus sodalla saadaan lisää valtaa, mutta epäonnistuessaan sotilaallinen imperialismi johtaa tappioon. Tappio altistaa koko valtion muiden valtioiden imperialismin kohteeksi. Näin kävi esimerkiksi kansallissosialistiselle Saksalle 1940-luvulla.¹²

Taloudellisen imperialismin tavoitteena on status quon muuttaminen. Tämä toteutetaan sitouttamalla ja tekemällä toinen valtio taloudellisesti riippuvaiseksi imperialismia harjoittavan valtion taloudesta ja tuonnista. Tällöin imperialistinen valtio kykenee taloudellisella säätelyllä,

⁸ Lintonen, 1996, s. 29.

⁹ Morgenthau, 1993, s. 386.

¹⁰ Sama, s. 387.

¹¹ Lintonen, 1996, s. 29.

¹² Morgenthau, 1993, s. 70.

rajoitteilla ja pakotteilla saamaan toisen valtion taipumaan tahtoonsa.¹³ Tämä edellyttää, että imperialistisella valtiolla on hallussaan imperialismiin kohdemaalle strategisesti merkittäviä luonnonvaroja, resursseja tai infrastruktuuria, joita muuta alueella vaikuttavat valtiot eivät kykene korvaamaan. Esimerkiksi Venäjä on 1990-luvun jälkeen kyennyt vaikuttamaan Keski-Aasian öljyn- ja maakaasuntuottajamaihin, koska sillä on toistaiseksi ollut ainoana alueellisena valtiona toimivat raaka-aineiden siirtoverkot.

Morgenthaun näkemyksen mukaan tehokkain imperialismiin muoto onnistuessaan, on kulttuuri-imperialismi. Sen tarkoituksena on maa-alueen sijasta saavuttaa kontrolli ihmisten mielistä. Kulttuuri-imperialismilla pyritään levittämään vahvemman kulttuurin teknologisia, taloudellisia, aatteellisia, sivistyksellisiä, teknologisia tai uskonnollisia piirteitä, jotka heikompi valtio omaksuu. Tätä kautta heikompi kulttuuri akkulturoituu, eli menettää alkuperäisen kulttuurinsa ja omaksuu vierasperäisen kulttuurin.¹⁴

Nykyäänä kulttuuri-imperialismia hyödynnetään esimerkiksi elokuva- ja televisioiteollisuuden kautta. Elokuville ja ohjelmissa esitettävillä kulttuurimalleilla, sekä niihin sidoksissa olevilla mainoksilla ja piilomainonnalla voidaan tehokkaasti vaikuttaa etenkin nuorien katsojien kuluttajatottumuksiin ja kulttuuriin. Näin muokataan ihmisten ajatuksia ja lähennetään sitä imperialismia harjoittavan maan kulttuuriin.

Tämä kulttuuri-imperialismiin vaikuttamismuoto oli havaittavissa Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä, jolloin eräät länsimaiset kulutustuotteet saavuttivat merkittävän status-arvon. Länsimaista populäärikulttuuria ja arvoja levitettiin rautaesiripun yli muun muassa radioasemien välityksellä. Rajoja länsimaiselle tuonnille jouduttiin avaamaan, kun Neuvostoliiton kulutustuotteiden tuotanto ei kyennyt vastaamaan kuluttajien kasvaviin vaatimuksiin. Kulttuuri-imperialismi ei kuitenkaan yksinkäytettynä tehoa, vaan sitä käytetään muiden imperialististen metodien ohessa.¹⁵ Esimerkkinä mainittakoon Venäjän vallan kasvattaminen Balkanilla 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Tsaarin Venäjä käytti sotilaallisen imperialismiin tukena kulttuuri-imperialismiin keinoja, alueella vahvana perinteenä olleita ortodoksisen kirkon arvoja ja aatteita, sekä panslavismia.

¹³ Morgenthau, 1993, s. 71.

¹⁴ Sama, s. 72-74.

¹⁵ Sama, s. 72.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja -lähteet

Tutkimuksen menetelmänä on käytetty rationaalista selittämistä. Lintosen mukaan kausaalista analyysistä poikkeavaa, 'ymmärtävää' menetelmää käytettäessä kysytään: "missä tarkoituksessa ja millä perusteella teko tai toiminta tapahtui."¹⁶ Tutkimuksessa tutkija asettaa itsensä päätöksentekijän asemaan ja pyrkii selvittämään, miten ulkopoliittikkaa johtavat poliitikot ja diplomaatit, sekä valtionpäämiehet tilanteessa ajattelisivat.¹⁷

Tutkimus on toteutettu kirjallisuustutkimuksena. Tutkimuksessa lähteinä on pääasiassa käytetty julkaistuja kirjallisuuslähteitä. Tietoja on täydennetty eri valtioiden virastojen, sekä kansainvälisesti tunnustettujen yhteisöjen ja organisaatioiden internetsivustojen tietoja käyttäen. Lisäksi lähteinä on käytetty eri medioiden uutismateriaalia.

Tärkeimpänä lähteenä sotilaallista suorituskykyä arvioitaessa, asevoimien kalusto- ja miesvahvuuksien osalta lähteenä on käytetty The Military Balance teoksia. The Military Balance on Lontoossa sijaitsevan strategian tutkimusinstituutin, The International Institute for Strategic Studies (IISS), vuosittain julkaisema katsaus maailman asevoimien kehitykseen. IISS on riippumaton, Lontoossa vuodesta 1958 alkaen toiminut kansainvälisesti tunnettu toimija strategian tutkimuksen alalla.

Vaikka The Military Balancen ja tutkittavana olleen valtion puolustusministeriön tai asevoimien ilmoitukset kaluston osalta saattavat olla vähäisissä yksityiskohdissa eroavia, niin tutkimuksen pohjana on käytetty The Military Balancen ilmoittamia tietoja. Näin on voitu varmistua siitä, että tieto on hankittu ja koostettu samojen kriteereiden mukaisesti. Kriteerien yhtenäisyys ja tietolähteen subjektiivisuus mahdollistaa eri valtioiden välisen vertailun.

Merkittävänä lähteenä tutkimuksessani ovat olleet Suomen Ulkoasianministeriön, sekä Turkin, Armenian, Azerbaidžanin ja Georgian Sisäasianministeriöiden, Ulkoasiainministeriöiden sekä Puolustusministeriöiden internet-sivustot.

Ministeriöiden ja valtioiden viralliset sivustot ovat hyviä lähteitä, perus- ja pohjatietoa kartoitettaessa. Näiden virallisten sivustojen kautta, ja muita lähteitä vertaamalla, saa tarkan kuvan esimerkiksi väetön määrästä ja rakenteesta, kauppasuhteista ja virallisista ulkopoliittisista suh-

¹⁶ Lintonen, 1996, s. 12.

¹⁷ Sama, s. 13.

teista. Kun näitä sivustoja käytetään poliittisten tapahtumien, kuten armenialaisten joukkomurhan tai Vuoristo-Karabahiin liittyvien erimielisyyksien tarkasteluun, tulee tutkijan kuitenkin muistaa että ne tarjoavat kyseisen valtion subjektiivisen kannan tapahtumiin tai asiaan. Täten ne eivät kaikilta osin välttämättä perustu faktatietoihin, vaan tiedon oikeellisuus on mahdollisuuksien mukaan tarkastettava useista lähteistä vertailemalla.

1.4 Aikaisempi tutkimus

Turkkiin liittyvää tutkimusta on viime vuosina tehty runsaasti sekä Maanpuolustuskorkeakoulun, Ulkoministeriön, että siviilioppilaitosten ja – yritysten toimesta. Tutkimus on kuitenkin keskittynyt Turkin mahdolliseen Euroopan Unionin (EU) jäsenyyteen, asetettujen jäsenehtojen täyttymisen seuraamiseen, Turkin ihmisoikeuskysymyksiin sekä Turkin jäsenyyden vaikutuksiin EU:n turvallisuuspolitiikkaan ja talouteen.

Aikaisempia tutkimustöitä ovat muun muassa: Jaana Sorvalin pro gradu ”Eurooppalainen Identiteetikamppailu, Turkin EU-jäsenyyden kannattajat ja vastustajat Euroopan parlamentissa” vuodelta 2006, Sanna Lahden vuonna 2001 tekemä pro gradu aiheesta ”Turkin EU-jäsenyyskysymys ja Yhdysvaltain rooli ja intressit tässä kysymyksessä”, sekä Heini Katajan pro gradu vuodelta 1996 ”Turkin tasavallan kehitys kohti Eurooppaa”.

Anssi Kullbergin vuonna 2003 Jyväskylän yliopistolle tekemä pro gradu, ”Kaukasia geopoliittisen toiminnan näyttämönä: Kaukasian alueen geopoliittista tarkastelua, läntisten, venäläisten, turkkilaisten ja iranilaisten intressien ristipaineessa” on laaja ja monitahoinen Kaukasusta ja Keski-Aasiaa valtio-opin näkökulmasta käsittelevä tutkimustyö.

Maanpuolustuskorkeakoululle viime vuosina tehtyjä tutkimuksia ovat muun muassa kadetti Ilkka Hietalan tutkielma ”Turkki ja EU – Turkki Euroopan Unionin jäseneksi” vuodelta 2005, sekä Pro-gradu ”Turkki ja EU” vuodelta 2007.

Etelä-Kaukasiaan liittyvää tutkimusta on tehnyt kapteeni Marko Eklund esipuseerikurssin tutkimustyössään ”Suurvaltojen strateginen kilpailu Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian suuralueella.” Tutkimus on vuodelta 2006.

1.5 Määritelmiä

Kaukasus on Itä-Euroopassa ja Keski-Aasiassa, Mustanmeren ja Kaspienmeren välissä sijaitseva noin tuhat kaksisataa kilometriä pitkä vuorijono. Kaukasus koostuu kahdesta vuorijonosta. Iso-Kaukasus kulkee pohjoisempana, luoteesta Tamanin niemimaalta kaakkoon Apšeronin niemimaalle Bakun kohdalle. Vuoristo on melko kapea, 32 - 180 kilometriä leveä. Molemmissa päissään se on noin 160 kilometriä leveä. Pohjoisen vuorijonon rinteet ovat loivemmat kuin eteläisen. Korkein huippu, Elbrus on 5642 metriä korkea. Krestovyisolan kautta kulkee tärkeä Georgian (Gruusian) sotilastie. Joidenkin määrittelyjen mukaan vuorijonojen välissä kulkee Euroopan ja Aasian raja. Kaukasusvuoristo sijaitsee Venäjän, Georgian, Armenian ja Azerbaidžanin alueilla.¹⁸ Itäisen Turkin ja Etelä-Kaukasian kartta on tutkimuksen liitteenä 1.

Kaukasia on alue Mustanmeren ja Kaspienmeren välissä. Se rajoittuu pohjoisessa Manyšinlaaksoon ja etelässä Turkkiin ja Iraniin. Kaukasia jaetaan kolmeen alueeseen. Kaukasusvuoristoon (Iso Kaukasus), sen pohjoispuoliseen Etu-Kaukasiaan ja eteläpuoliseen Taka-Kaukasiaan (Transkaukasia). Etu-Kaukasia ja Kaukasuksen pohjoisosat kuuluvat Venäjän federaatioon.¹⁹ Tällä alueella on useita vähemmistökansojen tasavaltoja ja hallintoalueita, mm: Dagestan, Tšetšenia, Ingushia, Pohjois-Ossetia, Kabardino-Balkaria, Karatshai-Tsherkesia ja Adygea²⁰. Kaukasian alueen itsenäisiä valtioita ovat Armenia, Azerbaidžan ja Georgia. Tässä tutkimuksessa Kaukasian itsenäisten valtioiden muodostamasta alueesta käytetään nimitystä Etelä-Kaukasia.

Kemalism on Turkin tasavallan perustajan Mustafa Kemal Atatürkin nimeä kantava ideologia. Kemalismiin kuusi peruseriaatetta kirjattiin maan perustuslakiin vuonna 1937. Näiden periaatteiden mukaisesti Turkin kuuluu olla populistinen, sekulaari, reformistinen, nationalistinen ja etatistinen tasavalta²¹. Modernin kemalismiin peruseriaatteen, jossa korostuvat kansan ja alueen erottamattomuus, sekä uskonnon ja valtion erottaminen toisistaan, ohjaavat edelleen maan hallintoa²².

¹⁸ Factum - Uusi tietosanakirja, osa 3, WSOY, Porvoo, 2004, s. 294.

¹⁹ Sama, s. 294.

²⁰ Juntunen, 2003, s. 171.

²¹ Vaikeasti suomen kielelle kääntyvät käsitteet on Buzan ja Diezin teoksesta "The European Union and Turkey" vuodelta 1999 Turkkiin liitettyä tiivistetty seuraavasti: Populismi - ei hyväksy luokkajakoa, ihmisten hyvinvointi politiikan tärkein asia. Reformismi on valtion jatkuva sopeutuminen muuttuviin oloihin. Nationalismi - yhden ja yhtenäisen Turkin kansan luominen yli uskonnollisten ja etnisten linjojen. Etatismi - valtiojohtoisuuden varmistaminen etenkin taloudessa. Tasavaltalaisuus - yhteiskunnan järjestäminen modernin valtion muotoon, vastakohtana Osmaanien valtakunta.

²² Sorvali, J: Eurooppalainen Identiteettikamppailu, Tampere, 2006, s. 9.

Sekularisaatio, maallistuminen, maallistaminen, on alun perin tarkoittanut kirkon omaisuuden tai oikeuksien siirtämistä maalliseen omistukseen, esimerkiksi hallitsijalle tai kansanedustuslaitokselle. Nykyisin käsitteellä tarkoitetaan uskonnon tai kirkon merkityksen vähenemistä.²³ Sekularismi tarkoittaa valtion ja kirkon erottamista toisistaan ja uskonnollisten johtajien suoran vaikuttamisen poistamista poliittisesta päätöksenteosta ja koulutuksesta.

Panturkkilaisuus (panturanismi), Turkissa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa esiintynyt aate, joka ajoi ”Turaanialaista” alkuperää olevien kansojen yhdistämistä ja vapauttamista²⁴. Eräs aatteen perustajista, Ismail Gasprinski (1851-1914), määritteli 1880-luvun alussa Panturkkilaisuuden Osmanien valtakunnan ja koko Euraasian turkkilais-tataarilaisten massojen yhdistämisenä. Turkki osallistuiikin ensimmäiseen maailmansotaan pyrkimyksenään mm. vapauttaa Kaukasian, Volgan ja Keski-Aasian turkkilaiset kansat. Panturkkilaisuus toimi osin vastavoimana samanaikaisesti Istanbulissa kehittyvälle panislamismille, jonka tarkoituksena oli yhdistää muslimit Gibraltarilta ja Kiinaan.²⁵

2 TURKKI

Turkin tasavalta on perustettu vuonna 1923. Se syntyi, kun yli kuusisataa vuotta vanha osmanivaltakunta hajosi Balkanin sotien (1912-1922) ja ensimmäisen maailmansodan (1914-1918) seurauksena. Vuoden 1920 Sévresin rauhansopimuksen voittajat jakoivat osmanivaltakunnan ja Kreikan asevoimat etenivät Anatolian niemimaalla.

Mustafa Kemal yhdistämät turkkilaiset, kurdit ja Anatolian muslimit nousivat kuitenkin vastarintaan. Voittoisan itsenäisyys sodan (1919-1922) seurauksena Turkki sai Lausannen sopimuksessa (1923) kreikkalaisilta takaisin koko Anatolian, sekä Itä-Traakian. Maa oli kuitenkin kymmenen vuotta jatkuneen, lähes yhtämittaisen sodan raunioittama. Sotien seurauksena osmanien valtakunnasta oli hävitty muun muassa rikkaat Etelä-Balkanin alueet sekä arabiprovinssit. Viidennes väestöstä oli kuollut väkivaltaisuuksien ja nälänhädän johdosta.

Itsenäisyys sodan sankari, Mustafa Kemal aloitti uuden valtion ensimmäisenä presidenttinä radikaalit uudistustoimet. Koko maailman muslimien johtajan, kalifin virka lakkautettiin. Turkki luopui islamilaisesta šaria-lainsäädännöstä ja islamilaisien veljeskuntien, eli dervissien ko-

²³ Factum - Uusi tietosanakirja, osa 6, WSOY, Porvoo, 2005, s. 369.

²⁴ Suuri Ensyklopedia, osa 12, Otava, 1983, s. 9042.

²⁵ Kullberg, Anssi: Kaukasian geopoliittisen toiminnan näyttämönä, Jyväskylä, 2003, s. 222.

koontumispaikat suljettiin. Itsenäisyyden ensimmäisen vuosikymmenen aikana myös koululaitos uudistettiin ja sukunimet otettiin käyttöön. Presidentti Mustafa Kemal sai sukunimekseen Atatürk, joka tarkoittaa turkkilaisten isä. Uudistusten myötä myös naiset saivat vuonna 1934 äänioikeuden. Vaikka nuoren valtion väestöstä yhdeksänkymmentäkahdeksan prosenttia oli islamilaisia, modernisaatiota tavoittelevan aatteen, kemalismin tavoitteena oli luoda moderni, länsimaisen mallin mukainen sekulaarinen valtio.²⁶

Itsenäistymisen jälkeisinä vuosikymmeninä poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset uudistukset sekä talouden ja sisäisen tilanteen voimakkaat muutokset ovat seuranneet toisiaan. Turkki on kokenut itseensä kohdistuvan ulkoisia uhkia etenkin Kreikan, Neuvostoliiton ja Lähi-idän suunnasta. Tämän johdosta Turkin asevoimat on rakennettu erittäin voimakkaiksi. Asevoimat ovat ulkoa tulevien uhkien torjunnan lisäksi toimineet useasti yhteiskuntarakenteen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sisäisissä kriisitilanteissa.

2.1 Geopoliittinen asema

Turkin tasavalta sijaitsee pääosin Anatoliassa ja Vähä-Aasiassa. Anatolian niemimaa rajoittuu lännessä Aigeian mereen, pohjoisessa Mustaanmereen ja etelässä Välimeren. Euroopan puolella, Bosporinsalmen, Marmaranmeren ja Dardanelliensalmen länsipuolella Traakiassa sijaitsee noin kolme prosenttia Turkin maapinta-alasta. Turkki on itä-länsisuunnassa noin 1500 kilometriä pitkä ja rannikkoa on 8333 kilometriä. Kokonaismaapinta-ala on noin 815 000 neliökilometriä. Turkin rajanaapureita lännessä ovat Kreikka ja Bulgaria. Idässä rajanaapureina ovat Syyria, Irak, Iran, Armenia, Azerbaidžan ja Georgia.²⁷ Turkin kartta on tutkimuksen liitteenä 2.

Turkki sijaitsee sekä kristityn Euroopan ja islamilaisen Lähi-idän, että Euroopan ja Kaukasian rajalla. Se hallitsee Välimeren ja Mustanmeren yhdistävää Marmaranmerta, Bosporinsalmea, sekä Dardanellien salmea. Lisäksi Anatolian niemimaa toimii Euroopasta katsottuna maayhteytenä Lähi-itään ja Kaukasuksen kautta Keski-Aasiaan. Euroopan, Lähi-idän ja Venäjän kannalta tarkasteltuna Turkin maantieteellisen sijainnin tekee merkittäväksi Lähi-idän ja Kaspienmeren ympäristön energiavarat sekä yhteys Keski-Aasian kautta Aasian ja Kaukoidän markkinoille. Kartta Kaukasuksen alueen siirtoreiteistä on tutkimuksen liitteenä 3.

²⁶ Leinonen, Kojo, Nousiainen, Peltonen, Tainio: Turkki Euroopan rajalla? Gaudeamus, Helsinki, 2007, s. 25-26.

²⁷ Suomen ulkoasiainministeriö, Suomen suurlähetystö, Ankara: Tietoa Turkista, 29.12.2008.

Turkissa on noin seitsemänkymmentäviisi miljoonaa asukasta ja keskimääräisen väestönkasvun oletetaan vuosina 2005 -2010 olevan noin 1,3 prosenttia. Virallinen kieli on turkki. Epävirallisista kielistä suurimpia ovat kurdi, dimli, azeri, kabardia ja gagauzia. Väestöstä 99,8 prosenttia on muslimeja.

Turkissa on arviolta viisitoista miljoonaa kurdia. Kurdivähemmistö muodostaa noin kaksikymmentä prosenttia koko Turkin väestöstä. Kurdien oikeuksien parantamista vaativa ja itsenäistä kurdivaltiota tavoitteleva kurdiseparatistinen liikehdintä Turkin kaakkois-osissa on jatkunut vuosikymmeniä.²⁸ Kurdien aseellinen toiminta kiihtyi aktiiviseksi vuodesta 1984 alkaen. Turkin asevoimien ja myöhemmin terroristiorganisaatioksi julistetun Kurdistanin työväenpuolueen, PKK:n väliset sotatoimet kestivät viisitoista vuotta. Tuona aikana väkivaltaisuuksissa arvioidaan kuolleen yli 37 000 ihmistä. Väkivaltaisuuudet rauhoittuivat vuonna 1999, kun PKK:n johtaja Abdullah Öcalan pidätettiin ja PKK julisti tulitauon.²⁹ Tilanne Turkin kurdi-alueilla on kuitenkin edelleen kireä, ja yksittäisiä terroritekoja tapahtuu edelleen koko maan alueella. Turkin asevoimat ja turvallisuusviranomaiset suorittavat edelleen terrorismin vastaisia operaatioita etenkin maan kaakkoisosissa ja Irakin vastaisella raja-alueella³⁰. Laajamittaisilta taisteluilta on kuitenkin vältytty vuoden 1999 jälkeen.

Turkki on toisen maailmansodan jälkeen lisännyt osallistumistaan kansainväliseen toimintaan. Se on vuonna muun muassa 1945 perustetun Yhdistyneiden kansakuntien (YK) perustajajäsen. Suhteiden parantuessa länsiliittoutuneisiin, Turkki liittyi vuonna 1949 Euroopan neuvostoon. Pohjois-Atlantin liiton, Naton jäseneksi Turkki liittyi vuonna 1952. Vuonna 1960 se oli perustamassa taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestöä, OECD:ta.³¹ Turkin aktiivisesta kansainvälisestä sitoutumisesta huolimatta Turkin ulkopoliittikka oli vuodesta 1923, aina kylmän sodan päättymiseen 1990-luvulla asti sisäänpäin kääntynyttä ja passiivista. Etenkin Turkin sijaintiin, sotilaalliseen voimaan ja kokoon nähden, se on toiminut Kreikan ja Syyrian politiikkaa lukuun ottamatta ulkosuhteissaan varovaisesti³².

Kylmän sodan päättymisen jälkeen Turkki on omaksunut aktiivisemmän roolin. Tämä näkyy muun muassa rauhanturvaamisen alalla Balkanilla, Lähi-idässä ja Afrikassa³³. Lisäksi Turkki on ottanut aloitteellisemman linjan niin Mustanmeren talousalueen kehittäjänä, kuin Lähi-idän

²⁸ Park, Bill: Turkey's policy towards Northern Iraq, IISS, Lontoo, 2005, s.11-12.

²⁹ Yildiz, Kerim: Turkki kurdit ja EU, 2005, s. 49-51.

³⁰ Suomen Ulkoasiainministeriö: Turkki: Matkustustiedote, 5.3.2009.

³¹ Leinonen, ym. 2007, s. 27.

³² Kullberg, 2003, s. 212.

³³ Turkish General Staff (TGS): Contribution of Turkish Armed Forces to Peace Support Operations, 2009.

rauhavälittäjänä. Neuvostoliiton hajoamiseen jälkeen se on kuitenkin toiminut varovasti Venäjän vaikutuspiirissä ja suhteissaan Venäjään Turkkiä on nimitetty jopa ”suomettuneeksi” sen suhteessa Venäjään³⁴.

Turkki haki Euroopan talousyhteisön liittännäisjäsenyyttä yli 40 vuotta sitten. Siitä alkaen Turkki on pyrkinyt integroitumaan Eurooppaan. Se haki EU-jäsenyyttä ensimmäisen kerran vuonna 1987. Turkkiä ei kuitenkaan hyväksytty jäseneksi. Vuoden 1999 Helsingin huippukouksessa Turkki hyväksyttiin viralliseksi hakijamaaksi. Turkin EU-jäsenyysneuvottelut aloitettiin 3.10.2005.³⁵

Turkin virallisen ulkopoliittisen linjauksen mukaan, se hakee edelleen täyttä EU:n jäsenyyttä³⁶. Neuvottelut ovat kuitenkin edenneet hitaasti. Yleisesti Turkin jäsenyysneuvotteluiden taakarajana pidetään vuotta 2015. Jäsenyysneuvottelujen pitkittymisen myötä yleinen mielipide Turkissa on kääntymässä jäsenyyttä vastaan. Jäsenyysneuvotteluita läheltä seuraava professori Asaf Savas uskoo, että Turkin jäsenyys tulee ajankohtaiseksi vasta vuosina 2023-2030, jos silloinkaan. Savasin mukaan myös EU potee laajentumisväsymystä. ”EU odottaa ihmettä. Se toivoo salaa, että Turkki ilmoittaisi jonakin päivänä, ettei se ole enää kiinnostunut jäsenyydestä”.³⁷ Savasin mielestä Turkki ei tarvitse EU:ta taloudellisesti. Nykyinen tulliliitto mahdollistaa sille pääsyn Euroopan sisämarkkinoille. Hän katsoo kuitenkin, että EU-prosessi on Turkille tärkeä poliittista vakautta lisäävänä ja nykyaikaistumista nopeuttavana tekijänä.³⁸

Yhdysvallat on tukenut Turkkiä taloudellisesti, etenkin suuriin infrastruktuurihankkeisiin liittyen. Yhdysvallat on tuen myötä saanut vaikutusvaltaa alueella, joka on perinteisesti laskettu Venäjän etupiiriin kuuluvaksi. Samalla Venäjän vaikuttamismahdollisuuksia Kaukasuksen ja Keski-Aasian alueella on heikennetty vähentämällä sen aikaisempaa, energiaraaka-aineiden siirtoväylien monopoliasemana perustunutta valtaa.³⁹ Yhdysvallat näkee Turkin tärkeänä tukipylväänä ja kumppanina kamppailussa islamilaista fundamentalismia ja Lähi-idän rauhatonmuuksia vastaan⁴⁰. Tämän johdosta Yhdysvallat on tukenut Turkkiä ja sen asevoimien kehittämistä myös silloin, kun kiista Kyproksesta ja Aegean meren saarista, ihmisoikeuksista tai kurdivähemmistön kohtelusta on loitontanut Turkkiä Euroopan unionista.⁴¹

³⁴ Leitzinger, A. Idäntutkimus 1/2001, s. 35.

³⁵ Hietala, I: Turkki ja EU, 2007, s. 1.

³⁶ Republic of Turkey Ministry of foreign affairs press release: Synopsis of the Turkish Foreign Policy, tammikuu 2008, sekä helmikuu 2009.

³⁷ Tiilikainen, S: Taluskriisi iski Turkkiin, Suomen Kuvalehti 49/2008, s. 30-36.

³⁸ Sama, s. 36.

³⁹ Juntunen, A: Venäjän imperiumin paluu, 2009, s. 83.

⁴⁰ Mason, M: The Aegean Sea: Bridge or Barrier, RUSI, Lontoo, 2001, s. 25.

⁴¹ Mayall, S, Turkey: Thwarted Ambition, 1997, s. 92.

2.2 Turkin ulkopoliittinen linja

Turkin ulkopolitiikan virallisena tavoitteena on turvata ja ylläpitää rauhanomainen, vakaa, vauras ja yhteistoiminnallinen alueellinen ja kansainvälinen elinympäristö, joka edistää inhimillistä kehitystä kotimaassa, naapurivaltioissa ja niiden ulkopuolella. Tavoitteeseen pyritään Mustafa Kemal Atatürkin ”Rauha kotona, rauha maailmalla”⁴² periaatteen mukaisella, ennakkoivalla, laajoja rauhanomaisia keinoja käyttävällä ulkopolitiikalla. Näitä keinoja ovat mm. jäsenyys Natossa, täysi integroituminen Euroopan unioniin, alueellisten yhteistyöprosessien johtaminen, hyvien naapuruussuhteiden ja taloudellisen yhteistyön edistäminen, humanitaarisen avun ja tuen ulottaminen vähempiosaisille, osallistuminen rauhanturvaamiseen, kiistojen ratkaisuun sekä konfliktin jälkeiseen sovinnontekoon ja jälleenrakentamiseen.⁴³

Vuonna 1997 julkisuuteen vuotaneen Turkin kansallisen turvallisuusneuvoston luottamuksellisen asiakirjan mukaan Turkin ulkoisia uhkia ovat Kreikka ja etelä (tällä viitataan Irakiin, Iraniin ja Syyriaan). Sisäisiä uhkia ovat fundamentalismi, separatismi ja järjestäytynyt rikollisuus. Edellä mainitut uhkat olivat voimassa vielä tammikuussa 2001.⁴⁴

Tammikuussa 2008 päivitetyn Turkin ulkoministeriön julkaiseman Turkin ulkopolitiikan tiivistelmän mukaan Turkki tulee jatkossakin aktiivisesti osallistumaan alueellisen ja kansainvälisen rauhan rakentamiseen ja ylläpitoon. Tämän tehtävän toteuttamisen edellytyksiä ovat mm. taloudellinen ja inhimillinen potentiaali, kyky erilaisten kulttuurien yhdistämiseen, vahva puolustuskyky sekä aktiivinen osallistuminen kansainväliseen konfliktin ratkaisuun ja rauhanturvaamiseen.⁴⁵ Vuonna 2009 päivitetystä versiossa korostetaan rauhan ylläpitämistä sekä vakauden ja vaurauden kasvattamista etenkin Turkin lähialueilla. Tämän toteuttamisessa tärkeinä tekijöinä nähdään transatlanttiset suhteet, aktiivinen osallistuminen Naton pyrkimykseen kansainvälisen rauhan ja vakauden ylläpitämisessä sekä lähialueiden valtiollisten suhteiden parantaminen.⁴⁶

Viimeaikaisista toimista konfliktinratkaisun ja -ennaltaehkäisyn alalla esimerkkinä toimii Turkin esitys Kaukasuksen vakaus- ja yhteistyöohjelmasta (Caucasus Stability and Cooperati-

⁴² ”Peace at Home and Peace Abroad” käänös tutkijan.

⁴³ Republic of Turkey Ministry of foreign affairs press release: Synopsis of the Turkish Foreign Policy, 2008 ja 2009.

⁴⁴ Jenkis, G: Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics, 2001, s. 48.

⁴⁵ Republic of Turkey Ministry of foreign affairs press release: Synopsis of the Turkish Foreign Policy, 2008.

⁴⁶ Republic of Turkey Ministry of foreign affairs press release: Synopsis of the Turkish Foreign Policy, 2009.

on Platform, CSCP). Turkin esitys Etelä-Kaukasian valtioiden, Turkin ja Venäjän muodostamasta yhteistyöelimestä tähtäisi Etelä-Kaukasian tilanteen vakiinnuttamiseen ja sitä kautta lopulliseen rauhaan⁴⁷.

2.3 Turkin asevoimat

Turkilla on Venäjän jälkeen Euroopan toiseksi suurimmat asevoimat. Aktiivipalveluksessa vuonna 2007 oli 510 600 sotilasta, joista maavoimissa palveli 402 000, laivastossa 48 600 ja ilmavoimissa 60 000 sotilasta. Lisäksi palveluksessa oli puolisotilaallisia, kansalliskaartiin ja rajavartiostoon kuuluvia sisäministeriön alaisia joukkoja noin 102 200 henkeä. Turkin asevoimien reservi on 378 700 sotilasta.

Armeijan palveluksessa vuonna 2007 oli 77 000 ammattisotilasta, 325 000 varusmiestä. Lisäksi sodan ajan vahvuuteen kuuluu 258 700 reserviläistä. Armeijan organisaatiossa on neljä armeijaa, jotka johtavat yhteensä kymmentä armeijakuntaesikuntaa⁴⁸.

Ensimmäisen Armeijan esikunta on sijoitettu Istanbuliin. Sen tehtävänä on puolustaa pääkaupunkia, Bosporin ja Dardanellien salmia, sekä Kocaelin niemimaata. Toinen Armeija, jonka esikunta sijaitsee Malatayan kaupungissa, vastaa Kaakkois-Turkin puolustuksesta. Toinen Armeija vastaa Syyrian, Iranin ja Irakin vastaisesta alueesta. Kolmas armeija vastaa Koillis-Anatolian puolustuksesta. Georgian, Armenian ja Azerbaidžanin vastaisella alueella. Neljännen Armeijan vastuualueena on Aegeanmeren rannikko Dardanelleilta Kyprokselle.

Turkin laivastossa palvelee 14 100 ammattisotilasta ja 34 500 varusmiestä. Laivaston kokonaisvahvuudesta, 48 600, 2 200 palvelee rannikkovartiostossa ja 3 100 merijalkaväessä. Laivaston tärkeimpänä kalustona on kolmetoista taktista sukellusvenettä, kaksikymmentäneljä fregattia, neljäkymmentäkaksi partio- ja rannikkoalusta sekä kaksikymmentäkaksi miinanraivaajaa. Laivastolla on kohtuullinen maihinnousulaivasto, viisi maihinnousualusta, joilla kyetään kertasuorituksena siirtämään noin seitsemänkymmentä viisi panssarivaunua ja 2980 taistelijaa. Lisäksi laivastolla on neljäkymmentäyhdeksän tuki- ja huoltoalusta.⁴⁹

⁴⁷ Keski-suomalaisen verkkolehti, Turkin presidentin haastattelu kokonaisuudessaan, 5.10.2008, päivitetty 10.10.2008, sekä Bigg, C: Turkey reviews 'Caucasus Initiative', but faces obstacles, 5.9.2008.

⁴⁸ The Military Balance 2008, IISS, Lontoo s. 154.

⁴⁹ The Military Balance, 2008, s. 154-155.

Turkin ilmavoimat jakautuvat läntiseen ja itäiseen taktisiin ilmavoimiin. Taistelukoneita on 435. Hävittäjät ovat länsimaalaista F-16, F-4 ja F-5 kalustoa. Ilmavoimilla on valvontakalustona Boeing-737-700 AEW&C (Airborne Early Warning and Control) koneita, seitsemän Boeing KC-135 Stratotanker ilmatankkauskonetta sekä kuljetuskoneita (CN-235, C-160, C-130E). Lisäksi ilmavoimilla on yhteys ja harjoituskoneita sekä neljäkymmentä helikopteria.

Turkin puolustusmenojen osuus bruttokansantuotteesta on ollut viime vuosiin asti Euroopan korkein. Turkin puolustusbudjetin osuus on 1990-luvun loppupuolella ollut noin neljä prosenttia bruttokansantuotteesta, kun Suomessa vastaava luku on noin 1,6 - 1,29 prosenttia. Vuodesta 1998 alkaen puolustusmäärärahojen osuus Turkissa nousivat siten, että puolustusmenot vuonna 2000 olivat noin neljä ja puoli prosenttia bruttokansantuotteesta. Yli kaksi prosenttia puolustusmäärärahoista käytettiin materiaalimenoihin.

Vuonna 2000 Ranska käytti puolustusmenoihin alle kolme, ja Yhdysvallat noin kolme prosenttia bruttokansantuotteesta.⁵⁰ 2000-luvun puoliväliä kohden puolustusmenojen osuus bruttokansantuotteesta on kuitenkin tasaisesti laskenut. Vuonna 2005 puolustusmenojen osuus oli 2,8 prosenttia⁵¹, ja vuonna 2007 1,96 prosenttia bruttokansantuotteesta. Vuonna 2007 Turkin puolustusmenot olivat 12,9 miljardia Turkin liiraa⁵², joka vuoden keskipäivän mukaan on noin seitsemän miljardia kaksisataa kaksikymmentä miljoonaa Euroa⁵³. Turkilaisen puolustusteollisuuden ilmoituksen mukaan Turkin parlamentti olisi hyväksynyt puolustusmäärärahasi vuodelle 2009 14,5 miljardia Turkin liiraa, eli vajaat kuusi miljardia yhdeksänsataa miljoonaa Euroa.⁵⁴

Vuonna 2001 Turkin asevoimien kehitysohjelmassa oli neljä keskeistä hanketta:

1. Kuljetuskyvyn kehittäminen. Hanke sisälsi Airbus A400M kuljetuskoneiden hankkimisen. Koneiden toimitustavoitteena vuosi 2008⁵⁵.
2. Uuden rynnäkköhelikopterin hankinta. (AH-IZ King Cobra)
3. Varoitus- ja valvontalentokoneiden (Airborne early warning and control aircraft) hankinta, sekä

⁵⁰ United States General Accounting Office (GAO): European Security, Report to the Congressional Committees, marraskuu 2001, s. 83-86.

⁵¹ UNDP: 2007/2008 Human Development Report, Military expenditure (% of GDP)

⁵² The Military Balance 2008, s. 153.

⁵³ Suomen Pankki, Valuuttakurssit, kuukauden keskiarvo 1.1.2007 - 31.12.2007.

⁵⁴ Turkish Defence Industry News: Turkey to increase spending in defence. 22.11.2008. Suomen pankki: Valuuttakurssit 30.4.2009.

⁵⁵ GAO, 2001, s. 80.

4. Taisteluvaunukaluston kehittäminen. Leopard 2 taistelupanssarivaunujen hankkiminen ja vanhan Leopard 1A1 ja 1A1A4 kaluston modernisointi.

Vuonna 2007 hankkeiden tilanne oli hyvä. Vaikka kymmenen A400M koneen toimitus on toimitusvaikeuksista johtuen viivästynyt alkuperäisestä aikataulusta, niiden tulisi olla toimitettuna vuoteen 2012 mennessä. Samanaikaisesti C-130 koneiden avioniikka on päivitetty. Laivastolle on hankittu uusia, Sikorsky S-70B Seahawk helikoptereita. Yhteensä Seahawkeja hankitaan seitsemäntoista.

Ilmavoimien ikääntyvän hävittäjäkaluston suorituskykyä ylläpidetään ja parannetaan päivityksiä ja uusia ohjuksia hankkimalla. Vuosina 2005 – 2007 hävittäjäkalustoon tilattuihin päivityksiin, asejärjestelmiin ja uusien harjoitushävittäjien tilaamiseen käytettiin yli neljä miljardia yhdysvaltain dollaria.⁵⁶

Vuosien 2002-2006 aikana hankitut neljä Boeing-737 AWACS konetta parantavat merkittävästi tiedustelu-, valvonta- ja johtamiskykyä. Vuonna 2005 saksasta hankittiin 298 Leopard 2 taistelupanssarivaunua ja sadan kuudenkymmenen kahden Leopard 1 taisteluvaunun ammunnanhallintajärjestelmiä parannettiin noin miljoonan yhdysvaltain dollarin vaunukohtaisilla päivityksillä. Myös sataan seitsemäänkymmeneen vanhempaan M60A1 vaunuun tehtiin päivityksiä⁵⁷. Jatkossa Turkki pyrkii kohdistamaan hankintojaan enemmän kotimaisen aseeteollisuuden tuotantoon.

Turkin asevoimien kalustosta voidaan päätellä, että Yhdysvaltain asevoimilla ollut merkittävä osuus Turkin asevoimien kehittämisessä. Kalustollisesti ja rakenteellisesti vanhentuneiden asevoimien modernisointi alkoi 1950-luvulla. Vuosina 1950 – 1953 Turkki osallistui Korean sotaan Yhdysvaltojen johtamissa YK-joukoissa. Turkkilaiset joukot kärsivät sodassa YK-joukoista väkilukuun suhteutettuna suurimmat tappiot. Vuonna 1952 Turkki liittyi Natoon. Vuoden 1960 sotilasvallankaappauksen jälkeen asevoimien kehittäminen edelleen voimistui.⁵⁸

Vuoden 2000 syyskuussa Turkin maaperällä oli pysyvästi sijoitettuna 2006 Yhdysvaltain sotilasta⁵⁹ Vaikka Turkki kielsi Yhdysvalloilta ja länsiliittoumalta alueensa käytön hyökkäystoimiin Irakin sodassa 2003, Yhdysvallat näkee Turkin tärkeänä kumppanina Islamilaisen fundamentalismin leviämisen estämisessä. Samalla Yhdysvallat tukee Turkin harjoittamaa sek-

⁵⁶ Sama, s. 155-156 ja 200.

⁵⁷ Sama s.94. ja The Military Balance 2008, s. 200.

⁵⁸ Jenkins, 2001, s. 36.

laarista hallintomallia esimerkkinä Kaukasian ja Keski-Aasian muslimienemmistöisille valtioille. Vuonna 2008 Turkissa oli noin 1750 Yhdysvaltojen asevoimien sotilasta. Lisäksi maassa oli neljäkymmentä Iso-Britannian asevoimien edustajaa ja ajoittain Israelilainen hävittäjäosasto (F-16 kalustolla).⁶⁰

Turkissa asevoimat ovat erityisessä asemassa ja ne nauttivat erittäin suuresta kansanluottamuksesta. Vaikka asevoimien asema tai tehtävä on maan puolustaminen ulkoisia ja sisäisiä vihollisia, islamilaisia fundamentalisteja ja kurdiseparatisteja vastaan, ovat asevoimat osallistuneet voimakkaasti myös maan sisäpolitiikkaan. Asevoimat katsoo velvollisuudekseen ylläpitää ja suojella kemalismia ja valvoa sen toteuttamista sisäpolitiikassa.

Turkin asevoimat ovat puuttuneet maan sisäpolitiikkaan, kun se on nähnyt sekulaarisen yhteiskunnan olevan uhattuna tai kun siviilihallinnon erimielisyydet ovat repineet maata. Tämä on johtanut sotilasvallankaappauksiin vuosina 1960 ja 1980⁶¹. Lisäksi asevoimat painostivat vuonna 1971 hallituksen eroamaan. Vuoden 1973 yleisvaaleihin asti maata hallitsivat asevoimien tiukassa valvonnassa olleet teknokraatit. Vuonna 1997 Turkin asevoimat painostivat ensimmäisen islamistijohtoisen hallituksen eroamaan.

Sotilasvallankaappausyrityksiä oli myös vuosina 1962 ja 1963. Näiden sotilasvallankaappausten keulamiehet, eversti Talat Aydemir ja majuri Fethi Gurcan teloitettiin vuonna 1964 ja vallankaappaukseen osallisiksi epäillyt sotilasakatemian 1400 opiskelijaa erotettiin. Tämän seurauksena vuosina 1963 ja 1964 ei valmistunut yhtään upseeria.⁶²

Turkin asevoimien sisäpolitiikkaan liittyneissä toimissa on huomioimisen arvoista, että se ei ole pyrkinyt pitämään valtaa itsellään. Suoritettujen vallankaappausten jälkeen se on heti ilmoittanut luopuvansa vallasta, kun se on mahdollista. Vallasta luopuminen on tehty vaalien kautta viimeistään kolmen vuoden kuluttua vallankaappauksesta.⁶³ Etenkin 1980-1983 sotilashallinnon aikana toteutettiin useita ihmisoikeudellisia rajoitteita. Lisäksi yli neljäkymmentätuhatta ihmistä pidätettiin vuoden kuluessa vallankaappauksesta.⁶⁴ Sotilasvallankaappauksista huolimatta asevoimat ovat säilyttäneet asemansa Turkin suosituimpana instituutiona⁶⁵.

⁵⁹ GAO, 2001, s. 29.

⁶⁰ The Military Balance 2008, s. 157.

⁶¹ Hale, W, Turkish Politics and the Military, 1994, 318-319. Katso myös Jenkins, 2001, s. 35.

⁶² Jenkins, 2001, s. 36.

⁶³ Sama, s. 20.

⁶⁴ Hale, 1994, s. 252.

⁶⁵ Jenkins, 2001, s. 6.

Vuoden 1953 Korean sotaan osallistumisen jälkeen Turkin asevoimat eivät vuosikymmeniin osallistuneet kansainvälisiin kriisinhallintaoperaatioihin. Seuraavan kerran Turkki oli mukana YK:n tarkkailijaoperaatiossa vuodesta 1988 alkaen⁶⁶. Turkin osallistuminen kriisinhallintaoperaatioihin kasvoi vuodesta 1993 alkaen merkittävästi. Se on osallistunut aktiivisesti Jugoslavian hajoamissotien seurauksena Balkanin alueella toteutettuihin kriisinhallintaoperaatioihin Bosnia-Herzegovinassa ja Kosovossa. Tämän jälkeen Turkki on ollut aktiivisena osallistujana YK:n, Naton, EU:n ja ETYJ:n kriisinhallinta- ja tarkkailijaoperaatioissa. Turkin asevoimat osallistuivat vuoden 2009 alussa kriisihallintatehtäviin Afganistanissa (ISAF), Bosnia-Herzegovinassa (EUFOR), Kosovossa (KFOR), Libanonissa (UNIFIL) Sudanissa (UNMIS), sekä tarkkailijatehtäviin Georgiassa (UNOMIG) ja Palestiinan autonomisilla alueilla sekä EU:n poliisioperaatioon Kongo-Kinshasassa (EUPOL).⁶⁷

3 TURKIN TOIMET ETELÄ-KAUKASIASSA 1990-LUVULTA VUODEN 2009 ALKUUN

Neuvostoliiton hajoamisen myötä Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian alueille muodostui alueellinen valtatyhjiö. Venäjä oli 1990-luvulla sisäpoliittisten ja taloudellisten haasteidensa johdosta liian heikko tätä valtatyhjiötä täyttämään. Alueellisista suurvalloista Turkilla ja Iranilla arvioitiin olevan parhaimmat mahdollisuudet tämän valtatyhjiön täyttämiseen. Turkissa odotukset valta-aseman kehitymisestä Etelä-Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa olivat suuret.

Turkin tärkeimpänä tukijana toimi Yhdysvallat, joka pelkäsi radikaalin islamilaisuuden saavuttavan valta-aseman itsenäistyneissä valtioissa Iranin 1979 tapahtuneen vallankumouksen tapaan. Yhdysvaltojen tarkoituksena oli saada Neuvostoliitosta itsenäistyneet valtiot omaksumaan turkkilainen, sekulaarinen hallintomalli⁶⁸.

Kaukasia ja Keski-Aasia ovat uskontojen, kielten ja kulttuurien sekoitus, mutta turkkilainen kulttuuri on yhä edelleen osa Anatolian, Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian alueiden kulttuurista perustaa. Alueella on edelleen useita turkkilaisia kansoja, muun muassa azerit, baškiirit, kazahit, kirgiisit, tataarit, turkmeenit, tšuvassit, uiguurit ja uzbekit⁶⁹. Tähän perustuen Turkki lähti rakentamaan valta-asemaansa Etelä-Kaukasiassa Keski-Aasiassa kulttuurisen imperia-

⁶⁶ Turkki osallistui YK:n tarkkailijaoperaatioon Iranin ja Irakin rajalla (UNIIMOG) elokuusta 1988, toukokuuhun 1991.

⁶⁷ TGS: Contribution of Turkish Armed Forces to Peace Support Operations.

⁶⁸ Mayall, 1997, s. 59.

lismien keinoin, panturkkilaisuuteen nojaten. Se yritti yhdistää itsenäistyneitä valtioita kulttuurisiin ja kielellisiin yhteyksiin vedoten. Azerbaidžanissa ja useissa Keski-Aasian uusissa valtioissa ilmenikin itsenäisyyden alkuvaiheessa voimakkaita panturkkilaisia suuntauksia.

Keväällä 1992 Turkin silloinen pääministeri, myöhempi presidentti, Suleyman Demirel esitti turkkilaisten tasavaltojen korkean neuvoston (High Council of Turkic Republics) perustamista. Tämän ”turkkilaisten” valtioiden presidenteistä, ulko- ja pääministereistä koostuva foorumin tarkoituksena oli kokoontua useita kertoja vuodessa. Turkki ei kuitenkaan suunnitellut johtavansa neuvostoa, vaan puheenjohtajuus kiertäisi valtiolta toiselle. Samana vuonna turkkilaiset akateemikot keskustelivat sotilaalliseen, poliittiseen, taloudelliseen ja kulttuurilliseen yhteistoimintaan perustuvan turkkilaisten valtioiden yhteisön (Community of ’Turkish’ Republics) muodostamisesta.⁷⁰

Vuoden 1992 lokakuussa järjestettiin Ankarassa ensimmäinen ”turkkilaisen yhteisön” huipukokous. Kokouksessa Turkki ehdotti muun muassa yhteismarkkina-alueen muodostamista ja turkkilaisen kehitys- ja investointipankin muodostamista. Venäjän painostamat Keski-Aasian valtiot eivät kuitenkaan suostuneet ehdotuksiin. Vuosien 1994 ja 1995 kokouksissa yhteisö saavutti jo laajempia tuloksia valtioiden välisen yhteistyön laajentamisessa taloudellisen ja sotilaallisen yhteistyön syventämisen osalta. Kirgisian pääkaupungissa Bishkekissä järjestetyssä, vuoden 1995 kokouksessa, syntyi jopa aloite YK:n alaisen Keski-Aasian rauhanturvapataljoonan muodostamisesta.⁷¹

Vuoden 1995 kokouksen jälkeen yhteisön toiminta hiipui. Viides kokous, joka järjestettiin Kazakstanissa vuonna 1998, oli epävirallinen ja jäi vain neuvoa-antavalle tasolle. Tämä johtui Turkin ulkopoliittisesta varovaisuudesta ja ennen muuta Venäjän kohdistamasta painostuksesta. Se ilmoitti suoraan pitävänsä panturkkilaisesta toiminnasta uhkana ja hyväksyvänsä vain maiden väliset bilateraalisuhteet.⁷²

Kylmän sodan päättymisen aikaiset haaveet panturkkilaisesta yhteisöstä tai liittovaltiosta on myös Turkissa tukahdutettu poliittisten realiteettien johdosta. Turkin kulttuuri-imperialistinen lähestyminen ei onnistunut, koska Venäjän tarjoama taloudellinen tuki ja poliittinen ja taloudellinen painostus sai alueen valtiot kääntymään Venäjän suuntaan.

⁶⁹ Suomalainen tietosanakirja, osa 8, 1993, s. 198

⁷⁰ Winrow, G: Turkey in Post-Soviet Central Asia, 1995, s. 18.

⁷¹ Kullberg, 2003, s.226.

Turkin nykyisen johdon virallinen kanta on, että se ei ole koskaan pyrkinyt luomaan Anatoliaa ja Keski-Aasiaa yhdistävää poliittista turkkilaisten kansojen kansanyhteisöä tai liittoa. Sen tarkoituksena on vain ollut syventää yhteistyötä perustamalla eriasteisia yhteisten asioiden keskustelufoorumeita.⁷³ Tällä kannanotolla Turkki pyrkii välttämään Venäjän suhteiden kärjistymistä. Yhteistyö jatkuu kuitenkin turkkilaisten valtioiden ja yhteisöjen ystävyys, solidaarisuus ja yhteistyökongressien (Turkish States and Communities' Friendship, Solidarity and Cooperation Congress) muodossa. Järjestön yhdestoista kongressi järjestettiin Azerbaidžanin pääkaupungissa, Bakussa marraskuussa 2007⁷⁴.

Kun Turkki ei kyennyt Neuvostoliiton hajoamisesta johtuvaa valtatyhjiötä täyttämään, Etelä-Kaukasian itsenäistyneiden valtioiden välinen valtataistelu johti sotilaallisen imperialismin käyttöönottoon ja alueellisiin levottomuuksiin. Näistä Turkin kannalta toistaiseksi merkittävien on ollut Armenian ja Azerbaidžanin välinen kiista autonomisen Vuoristo-Karabahin hallinnasta.

3.1 Vuoristo-Karabahin konflikti

Vuoristo-Karabahin konfliktin taustat johtuvat Neuvostoliiton ajoilta. Vuonna 1921 allekirjoitetussa sopimuksessa Turkki sai Neuvostoliitolta hallintaansa armenialaisten asuttaman Karsin alueen. Lisäksi Armenian ja Iranin rajalla oleva Nahitshevan sekä pääosin armenialaisten asuttama Jerevanin itäpuoleinen vuoristoalue liitettiin autonomisina alueina Azerbaidžaniin.

Neuvostoliiton hallinnon aikana alkanut Armenian ja Azerbaidžanin välinen kiista Vuoristo-Karabahin hallinnasta kärjistyi vuonna 1988, kun Vuoristo-Karabahissa enemmistön muodostava armenialainen kansanosaa äänesti epävirallisessa kansanäänestyksessä alueen liittämistä Armeniaan. Tämä johti laajoihin mielenosoituksiin Azerbaidžanissa, sekä väkivaltaisuuksiin maassa asuvaa armenialaista kansanosaa kohtaan. Neuvostoliitto suoritti sotilaallisen väliintulon ja miehitti mm. Bakun lentokentän. Levottomuudet kuitenkin jatkuivat ja marraskuun lopulla 1988 alkoi armenialaisten massapako Azerbaidžanista. Yli 200 000 armenialaisen pae- tessa levottomuuksia pääosin Armenian puolelle, levottomuus lisääntyi myös Armenian pääkaupungissa Jerevanissa. Joulukuussa 1988 Armeniassa tapahtunut tuhoisa maanjäristys sekä

⁷² Winrow, 1995, s. 18, ja Kullberg, 2003, s. 226.

⁷³ Winrow, 1995, s. 16.

⁷⁴ Jenkins, G: Turkish officials call for Turkic Commonwealth and Republic of Cyprus Ministry of Interior, Turkish press and other media No.224/07.

Neuvostoliiton samanaikaisesti suorittamat armenialaisten ja azerbaidžanilaisten ääriliikkeiden johtajien pidätykset rauhoittivat tilanteen tilapäisesti.⁷⁵

Joulukuussa 1989 Armenian korkein neuvosto päätti liittää Vuoristo-Karabahin Armeniaan. Tilanne johti lopulta Armenian ja Azerbaidžanin väliseen sotaan, jota käytiin vuoden 1991 lopulta aina vuoteen 1994 asti. Käydyissä taiteluissa Armenia oli voitollinen, ja vuonna 1993 se hallitsi koko Vuoristo-Karabahin aluetta sekä alueita varsinaisesta Azerbaidžanista.

Voittoisien sotatoimien kannustamana Armenia harkitsi myös toimia Azerbaidžaniin kuuluvan Nahitsevanin alueen miehittämiseksi. Turkki, joka kulttuurisista syistä on Azerbaidžanin läheinen liittolainen, ryhmitti syksyllä 1993 asevoimiaan Armenian vastaiselle rajalle. Se vaati Armeniaa välittömästi lopettamaan sotatoimet ja vetäytymään Azerbaidžanista. Turkki harkitsi tässä vaiheessa myös sotilaallisia toimia Nahitsevanin alueen suojaamiseksi.⁷⁶

Samanaikaisesti myös Iran ryhmitti asevoimiaan Azerbaidžanin vastaiselle rajalle. Konfliktin aikana Iranin joukot tunkeutuivat Nahitsevaniin ja Azerbaidžanin puolelle. Operaatiolla Iran suojasi sille tärkeät Aras-joen alueella olevat padot ja vesisäiliöt. Samalla Iran antoi humanitaarista apua sodan alta väistyneille azeri-pakolaisille.⁷⁷

Venäjän ja Yhdysvaltojen painostuksen johdosta Armenian ja Turkin sotilaalliset toimenpiteet Nahitsevanin alueelle saatiin estettyä. Vuoristo-Karabahin taistelut päättyivät 12.5.1994 Venäjän välittämään välirauhansopimukseen. Armenia solmi Venäjän kanssa sopimuksen, jonka perusteella Venäjän asevoimat vastaavat Armenian Turkin ja Iranin vastaisen rajan vartiointista. Tämä johtui Armeniaan Turkin ja Iraniin suunnalta kohdistuneiden sotilaallisten uhkien lisäksi myös taloudellisten resurssien, etenkin öljyn ja kaasun puutteesta. Armenia on edelleen energiaraaka-aineiden osalta riippuvainen Venäjästä.⁷⁸

Venäjän on taloudellisen ja sotilaallisen vahvistumisen myötä se palannut voimakkaana toimijana Kaukasian ja Keski-Aasian alueelle. Venäjän vahvuutena alueella on toimivat öljyn ja maakaasun siirtoyhteydet omille sisämarkkinoilleen sekä Etelä-Eurooppaan. Ennen Turkin ja Etelä-Kaukasuksen maiden siirtoyhteyksien rakentamista se on pystynyt siirtoyhteyksien mo-

⁷⁵ Juntunen, 2003, s.185-187.

⁷⁶ Gurdilek, R: Turkey-Iranian Cooperating in Azerbaijan, Iranian Incursion reported. The Associated Press 3.9.1993. Quinn-Judge, P: Turkey warns of war over Armenian advances, The Boston Globe 5.9.1993, s. 2. Løken, K ja Simonsen, S: Conflicts in the OSCE Area – Armenia and Azerbaijan, 15.7.2004, s. 127.

⁷⁷ Samat.

⁷⁸ Juntunen, 2003, s. 190 ja 207.

nopoli asemalla vaikuttamaan alueen valtioiden ulko- ja sisäpolitiikkaan. Venäjä näkee Turkin, Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian valtioiden yhteiset energiaraaka-aineiden siirtoverkkojen rakentamishankkeet omaa valtaansa heikentävänä uhkana.

Tämän johdosta Venäjä pyrkii ylläpitämään asemaansa tarjoamalla vaihtoehtoisia energiasiirtoreittejä Turkin ohi, Mustanmeren kautta suoraan Euroopan markkinoille. Venäjän toimet ovat jo asettaneet kyseenalaisiksi joidenkin Turkin ajamien energiaraaka-aineiden siirtoväylähankkeiden toteutumisen. Esimerkkinä Nabucco-kaasuputkihanke, joka on vaarantunut kun Venäjä allekirjoitti keväällä 2007 sopimuksen, jonka perusteella venäläinen maakaasu- ja öljykonserni Gazprom myy maailmalle kaiken Turkmenistanin ja Kazakstanin maakaasun⁷⁹. Venäjä vastustaa myös Kaspianmeren transkaukasuksen putkihanketta. Tällä hetkellä Venäjä hyötyy energiasiirtoverkkojen hallinnasta hankkimalla mm. Turkmenistanista maakaasua omille markkinoilleen, ja myymällä omaa maakaasuaan kalliimmalla Euroopan markkinoille.⁸⁰ Venäjä tulee kilpailemaan Turkin kanssa vaikutusvallasta ja taloudellisista resursseista Kaukasian ja Keski-Aasian talousalueella⁸¹.

Neuvostoliiton hajoamisen jättämää valtatyhjiötä pyrki Turkin lisäksi täyttämään myös Iran. Vaikka Azerbaidžanissa väestö on pääosin shiiamuslimeja ja siten se olisi luonnollisin liittolainen alueella, on Iranin lähimmäksi kumppaniksi Etelä-Kaukasiassa muodostunut Armenia. Muuten Iran ei ole merkittävästi kyennyt lisäämään valta-asemaansa Etelä-Kaukasiassa. Etelä-Kaukasian alueella Azerbaidžan ja Georgia ovat perinteisesti olleet Turkin kumppaneita. Vastavoimana alueella on toiminut Armenia, joka on keskittänyt yhteistoimintaansa erityisesti Venäjän, mutta myös Iranin suuntaan.

3.2 Armenia

Armenia on Turkin rajanaapuri. Armeniassa on noin 3,2 miljoonaa asukasta, joista 1,1 miljoonaa asuu maan pääkaupungissa Jerevanissa. Väestöstä yhdeksänkymmentäneljä prosenttia kuuluu Armenian Apostoliseen Kirkkoon, joka on kristinuskoon perustuva orientaali-ortodoksinen kirkko⁸². Maan pinta-ala on 29800 neliökilometriä. Turkin lisäksi naapurimaita ovat Azerbaidžan, Georgia ja Iran.

⁷⁹ Haukkasalo, A: Energia-lehti, 21.6.2007.

⁸⁰ Juntunen, 2009, s. 93.

⁸¹ Mason, 2001, s. 36.

⁸² www.ortodoksi.net/tietopankki/ortodoksinen_kirkko/03B_armenian_apostolinen_kirkko.htm.

Armenia on Etelä-Kaukasian itsenäisistä valtioista köyhin. Sen alueella ei ole merkittäviä luonnonvaroja. Vuoristo-Karabahin konflikti ja sen seuraukset ovat hidastaneet maan talouden kehittymistä. Armenian itsenäistymisen jälkeisenä aikana Venäjä on ollut sen tärkein yhteistyökumppani talouden, asevoimien kehittämisen ja energiatalouden aloilla. Maiden välillä on useita taloudellisia, sotilaallisia ja poliittisia sopimuksia. Armenialla on myös taloudellista yhteistyötä Iranin, EU:n ja Yhdysvaltojen kanssa.

Armenia on mukana Naton rauhankumppanuusohjelmassa⁸³. Se osallistui myös Yhdysvaltain johtaman liittouman operaatioon Irakissa vuonna 2006. Armenia ei ole virallisesti hakemassa Nato-jäsenyyttä. Tämä johtunee sen suhteesta ja riippuvuudesta Venäjään. Armenia on kuitenkin lähentänyt suhdettaan Natoon ja joulukuussa vuonna 2005 se solmi maakohtaisen kumppanuusohjelman (Individual Partnership Action Plan, IPAP) Naton kanssa⁸⁴.

Turkin suhteet Armeniaan ovat perinteisesti olleet erittäin huonot. Nykyisen Armenian alue kuului satoja vuosia Osmanien valtakuntaan. 1800-luvulla kristityt armenialaiset alkoivat kuitenkin elättää haaveita omasta valtiosta. Krimin sodassa (1853-1856), jossa ottomaanit taistelivat länsivaltojen puolella Venäjää vastaan sekä Turkin sodassa (1877-1878), osmanivaltiossa asuvat armenialaiset alkoivat tukea venäläisiä sotajoukkoja.⁸⁵ 1900-luvun alussa Osmani valtakunnassa toimi vielä armenialaisia puolueita ja myöhempiä vallankumousliikkeitä (Dashnaksutiun ja Hintchakists) yhteistoiminnassa nuorturkkilaisen vallankumousliikkeen kanssa. Suhteet kuitenkin heikkenivät ja etenkin Hintchakistit alkoivat ajaa itsenäisen Armenian muodostamista Venäjän tsaarin suojeluksessa.⁸⁶ Osmanien valtakunnan hajotessa ensimmäisen maailmansodan lopussa ja Venäjän sosialistisen vallankumouksen myllerryksissä, Armenia julistautui itsenäiseksi vuonna 1918. Itsenäisyyttä kesti vain vuoteen 1920 asti, jolloin Neuvostoliitto liitti Armenian itseensä. Armenia julistautui jälleen itsenäiseksi Neuvostoliiton hajotessa vuonna 1991.⁸⁷

Turkki tunnusti Armenian itsenäisyyden joulukuussa 1991 ja tuki taloudellisesti ahtaalla ollutta uutta valtiota humanitäärisen avun ja humanitaarisen avun kauttakulun sallimisen muodossa. Turkki kutsui myös Armenian Mustanmeren taloudellisen yhteistyön järjestön, Black Sea

⁸³ Nato: Turvallisuutta kumppanuusohjelmalla, 2005, s. 7.

⁸⁴ Nato: Individual Partnership Action Plans, 31.10.2008.

⁸⁵ Sonyel, S, The Great War and the tragedy of Anatolia, 2000, s. 8-16

⁸⁶ Sama, 2000, s. 33

⁸⁷ Ministry of Foreign Affairs of Republic of Armenia: About Armenia, Armenia – Cradle of Civilization. 2008.

Economic Cooperation Organization (BSECO) perustajajäseneksi.⁸⁸ Näistä toimista huolimatta Turkki ja Armenia eivät ole toistaiseksi solmineet virallisia diplomaattisuhteita.

Keskeisin Turkin ja Armenian suhteita hiertävä tekijä ovat vuosina 1894 – 1896 ja vuonna 1915 tapahtuneet armenialaisten kansanmurhat. Armenialaisten väitteiden mukaisesti pelkäävät vuoden 1915 tapahtumissa turkkilaisten toimet johtivat puolentoista miljoonan armenialaisen kuolemaan⁸⁹. Turkkilaiset ovat vastanneet, että armenialaisten kuolemat johtuivat pääosin ensimmäisen maailmansodan levottomuuksista ja siitä seuranneesta nälänhädästä, jonka seurauksena kuoli myös kolme miljoonaa turkkilaista⁹⁰. Kansanmurhasta johtuvien erimielisyyksien lisäksi, Turkki katsoo Armenian rikkovan YK:n turvallisuusneuvoston päätelausemia 822, 853, 874 ja 884⁹¹ miehittämällä Azerbaidžanille kuuluvaa Vuoristo-Karabahin aluetta.

Koska Armenialla ei ole öljy- eikä maakaasuvaroja, alue ei ole taloudellisesti Turkille välttämätön. Turkki sulki Azerbaidžania tukeakseen Armenian vastaisen rajansa vuonna 1993 Vuoristo-Karabahin taisteluiden ollessa käynnissä. Samalla Turkki julisti Armenian kauppasaartoon. Näillä toimilla Turkki on myös käytännössä eristänyt Armenian Euroopan talousmarkkinoilta.

Vuoristo-Karabahin konfliktin aikana Turkki käytti sotilaallista voimaa painostamalla Armeniaa rauhantekoon ja vetäytymiseen Azerbaidžanin alueelta. Se keskitti asevoimiaan Armenian vastaiselle rajalle ja uhkasi Armeniaa sotilaallisilla toimilla. Sotilaallisesti vertailtuna Armenia, joka on aiheuttanut poliittisia ongelmia Turkille, olisi asevoimien vahvuuden osalta tarkasteltuna heikko vastustaja. Taulukko Turkin ja Etelä-Kaukasian valtioiden asevoimien vahvuuksia on tutkimuksen liitteenä 4.

Armenia on solminut turvallisuussopimuksen Venäjän kanssa, joten Turkin aseellinen hyökkäys johtaisi konfliktiin myös Venäjän asevoimien sekä mahdollisesti Armenian rajanaapurin Iranin kanssa. Tähän Turkilla ei ole riittäviä voimavaroja. Myös EU:n ja Yhdysvaltojen todennäköisesti asettamat talouspakotteet saattaisivat Turkin talouden, ja sitä kautta sisäpolitiikan romahduspisteeseen. Sotilaallisen operaation seurauksena Turkilla olisi lisäksi hallittava-

⁸⁸ Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's political relations With Armenia, 2008.

⁸⁹ Ministry of Foreign Affairs of Republic of Armenia: About Armenia, History. 2009. Eri lähteistä verrattuna arviot armenialaisten kuolonuhrien määrästä vaihtelevat kolmensadantuhannen ja kahden miljoonan välillä (tutkijan huomautus).

⁹⁰ Center for Strategic Research: Armenian allegations and historical facts, questions and answers, s. 40.

naan maastollisesti rikkonainen, luonnonvaroiltaan köyhä ja väestöltään vihamielinen alue. Armenia ei asevoimien pienen kokonsa johdosta muodosta Turkille sotilaallista uhkaa. Armeniaa vastaan suunnatun sotilaallisen imperialismiin hyödyt jäisivät huomattavasti pienemmiksi kuin siitä seuraavat taloudelliset ja poliittiset haitat.

Vuonna 2003 Armenian ja Turkin välisissä suhteissa nähtiin jo lämpenemisen merkkejä, mutta silloinen Turkin pääministeri Recep Tayyip Erdoğan lausui, ettei kauppasaartoa pureta ennen kuin Armenia lopettaa kampanjoinnin 1915 tapahtuneen armenialaisten kansanmurhan osalta.

Virallisesti Armenian ja Turkin välillä ei ole kauppaa, mutta Turkkilaisia tuotteita viedään Armenian markkinoille Georgian ja Iranin kautta. Turkissa toimii myös yksityinen Turkin ja Armenian välistä kaupankäyntiä ylläpitävä ja kehittävä Turkish-Armenian Business Development Council (TABDC).⁹²

EU ja Yhdysvallat ovat toimineet Turkin ja Armenian välisen rajan sekä maiden välisten diplomaatti- ja kauppasuhteiden avaamiseksi. Vaikutuskeinoina ovat olleet mm. alueelliset kehitysprojektit, kuten vuonna 1993 aloitettu Euroopan, Turkin, Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian yhdistävä Transport Corridor Europe Caucasus Asia (TRACECA) hanke⁹³.

Armenian ja Turkin välisiin suhteisiin vaikuttavat voimakkaasti myös Azerbaidžanin ja Armenian väliset suhteet. Mikäli Turkki aloittaa kaupankäynnin Armenian kanssa ja avaa Armenian vastaisen rajan, se heikentää varmasti suhteita Azerbaidžaniin. Näin ollen Turkki voi menettää sille kansallisesti tärkeän öljy- ja maakaasukaupan Azerbaidžanin kanssa.

Armenialaisten kansanmurhasyytöksistä ja Vuoristo-Karabahin miehityksestä johtuvat erimielisyydet ovat toistaiseksi estäneet suhteiden muodostamisen maiden välillä. Tämän johdosta Turkki on kehittämässä alueellista infrastruktuuria Venäjältä ja sen liittolaisesta, Armeniasta riippumattomaksi. Tästä esimerkkeinä ovat toimiva Baku – Tbilisi – Ceyhan – öljyputki (BTC) ja Etelä-Kaukasuksen Baku – Tbilisi – Erzurum (BTE) maakaasuputki, jotka kiertävät Armenian. Jatkosuunnitelmat ja työ näiden siirtoverkkojen yhdistämiseksi Trans-Kaukasuksen siirtoverkoston on käynnissä. Myös rakenteilla oleva Terässilkkitie, Euroopan ja Lähi-idän

⁹¹ United Nations: 1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh, 1993.

⁹² Peuch, Jean-Christophe: Armenia/Turkey: Economic Necessity Pushing Yerevan, Ankara Closer, 2003.

⁹³ Euroopan Yhteisöjen komissio, Bryssel 31.1.2007.

yhdistämiseen tähtäävä Kars – Tbilisi – Baku-rautatie, kiertää Azerbaidžanista Georgian kautta Turkkiin⁹⁴. Näillä talouteen vaikuttavilla toimilla Turkki on painostanut Armeniaa myöntymään omiin vaatimuksiinsa.

Liennytyistä on maiden välisissä suhteissa tehty poliittisella tasolla, myös niin kutsutun jalkapallodiplomatian keinoin. Maiden päämiehet tapasivat Jerevanissa 6.9.2008 Armenian ja Turkin välisessä jalkapallomaatottelussa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun Turkin presidentti vieraili Armeniassa.⁹⁵ Turkin ja Armenian ulkopoliittisina, sekä turkkilaisten ja armenialaisten liikemiesten tavoitteena on suhteiden virallistaminen ja kauppasuhteiden luominen.⁹⁶

3.3 Azerbaidžan

Azerbaidžanin tasavalta julistautui itsenäiseksi valtioksi elokuun lopussa 1991. Maan pinta-ala on noin 86 600 neliökilometriä, joka on noin neljännes Suomen pinta-alasta. Asukkaita on noin 8,2 miljoonaa. Väestöstä yli yhdeksänkymmentä prosenttia on etnisesti azereita, ja 93,4 prosenttia muslimeja. Naapurimaita ovat Armenia, Georgia, Venäjä, Iran ja Turkki.⁹⁷ Turkki tunnusti ensimmäisenä valtiona Azerbaidžanin itsenäisyyden marraskuussa 1991⁹⁸.

Azerbaidžanissa on huomattavia määriä öljyä ja maakaasua. Vuoden 2008 tilaston mukaan Azerbaidžanin alueella on 0,6 prosenttia maailman todetuista öljyvaroista ja 0,7 prosenttia maakaasuvarannoista.⁹⁹ Prosentuaalisesti pieneltä vaikuttava osuu vastaa kuitenkin 7 000 000 000 barrelia öljyä ja 1,28 triljoonaa (10¹⁸) kuutiometriä maakaasua¹⁰⁰.

Armenia on miehittänyt Azerbaidžaniin kuuluvaa Vuoristo-Karabahin aluetta vuodesta 1993. Armenian ja Azerbaidžanin välille vuonna 1994 solmittu tulitauko on toistaiseksi pitänyt. Turkki on rajanaapurina Azerbaidžaniin kuuluvan Nahitsevanin autonomisen tasavallan osalta. Vuoristo-Karabahin konfliktiin liittyen Turkki tuki Azerbaidžania muun muassa painostamalla Armeniaa taloudellisesti ja sotilaallisesti. Kun Armenian joukot vuonna 1993 olivat jo

⁹⁴ Suomen ulkoasianministeriö, Suomen suurlähetystö Ankara: Turkki vahvistaa 'rautasilkkitiellä' geostrategista asemaansa siltana Euroopan ja Aasian välillä; tavoitteena rautatieyhteys Turkin kautta Kiinaan, 3.12.2007.

⁹⁵ Albayrak, A: Turkki ja Armenia hieroivat Jerevanissa jalkapallodiplomatiaa, HS.fi. 6.9.2008.

⁹⁶ Winrow, G: Turkey's Relations with the Transcaucasus and the Central Asian Republics, s. 132. Katso myös Today.Az: Armenia ready to establish ties without provisions, 15.4.2009, ja Richter, P: Turkey, Armenia are likely to ease conflict, Los Angeles Times 4.4.2009.

⁹⁷ CIA: The World Factbook – Azerbaidžan, 2009.

⁹⁸ Kullberg, 2003, s. 231.

⁹⁹ British Petroleum: Statistical Review of World Energy, June 2008.

etenemässä Azerbaidžaniin kuuluvan Nahitsevanin alueelle, Azerbaidžan pyysi Turkilta asevoimien tukea tilanteen hillitsemiseen¹⁰¹. Samanaikaisesti Iranin asevoimat tunkeutuivat Nahitsevanin alueelle ja Goradiziin, Azerbaidžaniin, suojellakseen alueella olevia pakolaisia ja alueella olevia yhteiskunnallisesti elintärkeitä kohteita. Yhdysvaltain ja Venäjän painostuksesta johtuen Turkki ei suorittanut sotilaallista interventiota.¹⁰²

Vuonna 1992 presidentiksi valittiin nationalistisen Azerbaidžanin kansarintaman johtaja Abdulfaz Öltshibej. Öltshibej julisti maallaan olevan vahva, kieleen, kulttuuriin ja mentaliteettiin perustuva sukulaisuussuhde Turkkiin. Panturkkilaisen näkemyksensä mukaisesti Azerbaidžan erosi IVY:stä. Panturkkilaisen yhteistyön ja Vuoristo-Karabahin kysymyksen azerimyönteisen ratkaisun lisäksi Öltshibej ajoi suurazerbaidžanilaista valtiota. Tämä edellytti Iranin azerbaidžanilaisten asuttamien alueiden liittämistä Azerbaidžaniin. Öltshibej:n politiikka ei kuitenkaan saanut kansalaisten kannatusta. Hänet syrjäytettiin taloudellisen tilanteen edelleen heikentyessä kesäkuussa 1993.¹⁰³

Öltshibej:n jälkeen valtaan nousi entinen KGB-upseeri ja Neuvostoliiton politbyroon jäsen, Geidar Alijev. Alijev valittiin presidentiksi lokakuussa 1993. Hänen johdollaan maa omaksui maltillisemmän ulkopoliittisen linjan. Virallisesti Azerbaidžan on tasavalta, mutta 1990-luvun puolivälin jälkeen maata on johdettu autoritäärisesti. Geidar Alijevin valtakauden aikana haaveet panturkkilaisesta yhteisöstä kuihtuivat. Vuonna 2003, Geidar Alijevin terveyden heikettyä, presidentiksi valittiin hänen poikansa Ilham Alijev.

Azerbaidžan on osallistunut Naton Partnership for Peace (PfP – ohjelmaan vuodesta 1994. Yhteistyötä on syvennetty vuodesta 2005 alkaen Individual Partnership Action Plan:n (IPAP) muodossa. Naton PfP ja IPAP ohjelmien tavoitteena on vakauden lisääminen, asevoimien demokraattisuuden lisääminen sekä kriisihallintakyvyn kehittäminen¹⁰⁴. Taustalla vaikuttavana yhteistyön tavoitteena on myös energia raaka-aineiden siirron turvaaminen talouden kehittämiseksi¹⁰⁵. Azerbaidžan on osallistunut Nato-johtoisiin kriisinhallintaoperaatioihin Kosovossa ja Afganistanissa. Turkki tukee maan Nato-ohjelmaa.

¹⁰⁰ Vuonna 2007 Azerbaidžan tuotti 968 000 barreilia öljyä vuorokaudessa. Suomen kokonaiskulutus vastaavana aikana 226 000 bbl/vrk. Maakaasun tuotanto oli 10,3 biljoonaa (miljoona miljoonaa) m³/vrk. Suomen kulutus oli 4,1 biljoonaa m³/vrk.

¹⁰¹ A Kullberg toteaa pro-gradu työssään että Turkki kiisti saaneensa Azerbaidžanilta pyyntöä sotilasmaavun saamiseksi, vaikka Nahitsevanin parlamentin silloinen puhemies, Haidar Alijev uhkaili Armeniaa Turkin interventiolla..

¹⁰² Juntunen, 2003, s. 190.

¹⁰³ Juntunen, 2003, s. 189.

¹⁰⁴ Nato: Relations with Azerbaijan, Feb 2009.

¹⁰⁵ Nato: Partners in the southern Caucasus, Sept 2007.

Turkki kutsui Azerbaidžanin Mustanmeren taloudellisen yhteisön järjestön (Black Sea Economic Cooperation Organization) perustajajäseneksi vuonna 1992. Tällä foorumilla pyritään kehittämään myös Azerbaidžanin ja Turkin tulehtuneita suhteita Armeniaan. Vuonna 2009 BSECO:n ulkoministerien kokous järjestettiin Armenian pääkaupungissa Jerevanissa. Kokouksessa Armenia luovutti kiertävän puheenjohtajuuden Azerbaidžanille.¹⁰⁶

Turkilla on Etelä-Kaukasian maiden itsenäistymisestä lähtien ollut läheisimmät suhteet Azerbaidžaniin. Se tunnustaa edelleenkin, että maiden välillä on vahva kielellinen, kulttuurinen ja historiallinen side. Panturkkilaisuuden väistyttyä maiden välisissä suhteissa taka-alalle on Turkki aktiivisesti kehittänyt ja tiivistänyt suhteita tiiviin taloudellisen yhteistyön kautta. Tästä merkittävimpinä osoituksena ovat maiden välisen kaupan lisäksi huomattavat energiansiirtoinfrastruktuuriin liittyvät projektit.¹⁰⁷

Turkin aktiivisen poliittisen toiminnan ja voimakkaan taloudellisen tuen seurauksena maakaasun ja öljyn siirtoputket ulottuvat Kaspianmereltä Turkkiin. Maiden yhteisenä tavoitteena on yhdistää energia raaka-aineiden kuljetus Keski-Aasiasta Azerbaidžanin, Georgian kautta Euroopan markkinoille. Vuoden 2007 lopussa Keski-Aasiassa (Turkmenistanin, Kazakstanin ja Uzbekistanin alueella) sijaitsevat noin 3,2 prosenttia maailman tunnetuista öljy- ja 3,6 prosenttia maakaasuvarannoista¹⁰⁸.

Öljyn ja maakaasun siirtoverkkojen rakentamisen lisäksi yhteisenä projektina on TRACECA-hankkeeseen liittyvä Kars – Tbilisi – Baku rautatieyhteyden rakentaminen. Vuonna 2007 aloitettu projekti avaa valmistuessaan yhteyden Keski-Aasiasta Euroopan markkinoille. Projektin lopullisena tarkoituksena on yhdistää Euroopan ja Aasian markkina-alueet. Rautatieyhteyden valmistuttua kuljetuskustannukset tullevat oleellisesti laskemaan.¹⁰⁹

Turkin ja Azerbaidžanin kauppa on kasvanut tasaisesti lähes 40% vuodesta 2003 vuoteen 2007. Vuoden 2007 marraskuussa kaupan arvo oli ollut noin 1,2 miljardia Yhdysvaltain dollaria. Tärkeimpänä tuontituotteena olivat öljytuotteet. Turkki sijoitti vuonna 2007 2,5 miljardia yhdysvaltain dollaria Azerbaidžanin talouden kehittämiseen (ei sisällä energiatalouden inves-

¹⁰⁶ BSEC: Twentieth meeting of the BSEC council on ministers of foreign affairs, 2009.

¹⁰⁷ Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's Political Relations With Azerbaijan, 2008.

¹⁰⁸ British Petroleum: Statistical Review of World Energy, June 2008.

¹⁰⁹ Suomen ulkoasianministeriö, Suomen suurlähetystö Ankara: Turkki vahvistaa 'rautasilkkitiellä' geostrategista asemaansa siltana Euroopan ja Aasian välillä; tavoitteena rautatieyhteys Turkin kautta Kiinaan, 3.12.2007.

tointeja). Lähes 45% osuudella ulkomaisista sijoituksista, se oli suurin ulkomainen sijoittaja.¹¹⁰ Turkin ja Azerbaidžanin välisen tiiviin poliittisen yhteistyön osoituksena ovat useat vastavuoroiset presidenttien, pää- ja ulkoministerien valtiovierailut vuosina 2007 ja 2008.

3.4 Georgia

Georgialla on Turkin kanssa yhteistä maarajaa noin 250 kilometriä. Muut naapurimaat ovat Venäjä, Armenia ja Azerbaidžan. Mustanmeren rannikkoa Georgialla on 310 kilometriä. Maan pääkaupunki on Tbilisi. Georgiassa on noin 4,6 miljoonaa asukasta. Väestöstä 83,8% ovat georgialaisia, 6,5% azereita, 5,7% armenialaisia, 1,5% venäläisiä ja muita 2,5%. Suurin osa väestöstä (83,9%) kuuluu ortodoksiseen kirkkoon. Muslimeja Georgiassa on noin 9,9 prosenttia.¹¹¹ Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä Georgia, entinen Gruusian Neuvostotasavalta suuntautui voimakkaasti länsivaltoihin. Georgialla ei ole merkittäviä energiavaroja, mutta sen merkitys energian kuljetusreitteinä länteen on merkittävä.

Georgia on toiminut läheisessä sotilasyhteistyössä Yhdysvaltojen kanssa. Yhteistyö syveni, kun maat solmivat strategisen kumppanuussopimuksen 9.1.2009. Sopimus koskee maiden yhteistyötä puolustuksen, kaupan ja energiaturvallisuuden aloilla. Georgian ulkoministeri Grigol Vashadzen lausunnon mukaan sopimus on ensiaskel maan Nato-jäsenyyteen. Yhdysvaltain ulkoministerin Condoleezza Ricen mukaan ”sopimus vahvistaa Georgian pyrkimystä integroitua Eurooppaan Naton kautta.”¹¹²

Georgia on itsenäistymisestään alkaen hakenut Nato-jäsenyyttä. Suurimpana vaikuttimena lie-
nee Venäjän läheisyys. Aleksanteri instituutin tutkijan, Mikko Palonkorven vuonna 2007 tekemän arvion mukaan jäsenyys saattaisi olla mahdollista jo vuonna 2009¹¹³. Tämä on osoittautunut liian optimistiseksi arvioksi. Huhtikuussa 2009 Nato hyväksyi uusiksi jäsenmaiksi Albanian ja Kroatian. Georgian jäsenyyteen liittyen Nato on ottanut aikalisän.¹¹⁴

¹¹⁰ Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's Commercial and Economical Relations With Azerbaidžan, 2007.

¹¹¹ CIA: The World Factbook, Georgia. Huhtikuu 2009.

¹¹² Reuters: Yhdysvallat ja Georgia sopivat strategisesta kumppanuudesta, Helsingin sanomat, 10.1.2009, s. B 3.

¹¹³ Palonkorpi, M: Kaukasia ja Keski-Aasia, Puolustusministeriön tutkimuksessa: Kansainvälisen järjestelmän toimijoiden ennakointia vuoteen 2030, 2007, s. 55.

¹¹⁴ Huhta, K: Naton kiistat pääsihteeristä jatkuvat huippukokouksen alla, Helsingin sanomat, 3.4.2009, s. B 3.

Turkki on tukenut Georgian Nato-jäsenyyttä. Turkki on myös osallistumassa Naton Georgias-
sa järjestettäviin harjoituksiin touko-kesäkuussa 2009¹¹⁵. Vuonna 2001 Turkki kutsui Georgi-
an mukaan Mustanmeren laivastoyhteistyö aloitetta (BLACKSEAFOR). Yhteistyön tavoitte-
na on Mustanmeren turvallisuuden ja vakauden kehittäminen yhteistyön ja kansainvälisten
suhteiden kehittämisen kautta. Turkin ja Georgian lisäksi jäseniä ovat Bulgaria, Georgia, Ro-
mania, Ukraina ja Venäjä.¹¹⁶ Turkin aloitteesta Georgiasta tuli myös Mustanmeren taloudelli-
sen yhteistyön järjestön, BSECO:n perustajajäsen.

Georgian tärkeimmät alueelliset kumppanit ovat Turkki ja Azerbaidžan. Vuonna 2007 Turkin
Georgian kaupan arvo oli yli 830 miljoonaa yhdysvaltain dollaria. Turkkilaisten yritysten ura-
kat Georgiassa olivat suuruudeltaan 750 miljoonaa yhdysvaltain dollaria.¹¹⁷

Turkin poliittisen toiminnan ja taloudellisen panostuksen näkyvimpiä saavutuksia ovat
Georgian ja Azerbaidžanin kanssa yhteistyössä rakennettu Baku – Tbilisi – Ceyhan öljyputki
ja Baku – Tbilisi – Erzurum maakaasuputki. Vuonna 2005 avatun BTC-putken johdosta sekä
Georgia, että Turkki on päässyt osalliseksi öljyn transiittomaksuista. Samalla Turkin huolto-
varmuus öljyn osalta parani huomattavasti, kun öljyn tuonti ei ollut enää Irakista tulevan Kir-
kuk – Ceyhan öljyputken varassa. Tärkein käynnissä oleva projekti on rakenteilla oleva TRA-
CECA-hankkeeseen liittyvä Kars – Tbilisi – Baku rautatieyhteyden rakentaminen.

Georgian ja Venäjän konfliktiin syksyllä 2008 on Turkin virallinen kanta selvä. Abhasian ja
Etelä-Ossetian konfliktit luovat epävakautta koko Etelä-Kaukasian alueelle. Turkki tukee kon-
fliktin rauhanomaista ratkaisua, jona perustana on Georgian valtion rajojen koskemattomuus.
Konfliktiin liittyen Turkki lähetti humanitääristä apua taistelun uhreille.¹¹⁸ Georgian ja Venä-
jän välisen konfliktin, jälkeen Turkki esitti aloitteen Kaukasuksen vakaus- ja yhteistyöohjel-
masta (Caucasus Stability and Cooperation Platform CSCP)¹¹⁹.

¹¹⁵ Nato: Partnership-For-Peace Exercise in Georgia. 15.4.2009.

¹¹⁶ BLACKSEAFOR: General, 2009.

¹¹⁷ Republic of Turkey, Ministry of foreign affairs: Turkey's Commercial and Political Relations with Georgia, 2007.

¹¹⁸ Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's political Relations With Georgia. 2008.

¹¹⁹ Keski-suomalaisen verkkolehti: Turkin presidentin haastattelu kokonaisuudessaan, 5.10.2008, päivi-
tetty 10.10.2008.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

4.1 Tavoitteet

Turkilla on Etelä-Kaukasiassa kolme keskeistä tavoitetta. Näistä tavoitteista ehdottomasti tärkein on alueen vakaus. Se on myös edellytys kahden muun tavoitteen toteutumiselle. Vakauden ja turvallisuuden lisääminen näkyy sekä virallisissa teksteissä ja puheissa, mutta myös Turkin toimissa.

Turkin ulkopoliittisena tahtotilana on Euroopan Unionissa jäsenyys. Euroopan Unioni ei ole halukas ottamaan uusia jäsenmaita, joiden rajanaapurit tulevat aiheuttamaan kohtuuttomia lisähaasteita unionin turvallisuudelle tai taloudelle. Tästä johtuen Turkki pyrkii aktiivisilla poliittisilla ja taloudellisilla toimilla vakauttamaan Kaukasuksen alueen.

Toinen tavoite on turvata oma energiaraaka-aineiden saatavuus. Turkki on viimeisen vuosikymmenen aikana aktiivisen poliittisen vaikuttamisen ja taloudellisin tukitoimin kehittänyt Etelä-Kaukasian energiaraaka-aineiden siirtoverkostoa. Venäjältä tulevan Blue-stream kaasuputken lisäksi alueelle on rakennettu Kaspianmereltä Azerbaidžanin ja Georgian kautta kulkeva, Venäjältä ja Iranista riippumaton, BTC-öljyputki ja BTE-maakaasuputki. Lisäksi Iranista tulevan Tabriz – Ankara maakaasuputkien avulla Turkki saa riittävästi maakaasua omiin tarpeisiinsa, sekä Keski-Euroopan markkinoille.

Maantieteellisen sijaintinsa johdosta Turkki näkee itsensä siltana Euroopan ja Aasian ja Lähi-idän välillä. Turkki tavoittelee vaikutusvaltansa lisäämistä eteläisen energiakäytävän (Southern Energy Corridor) öljy- ja maakaasuverkoston laajentamisen kautta. Euroopassa rakenteilla olevien Nabucco, sekä Turkki – Kreikka ja Kreikka – Italia siirtoputkien kautta Turkki liittäisi Etelä-Euroopan Kaspian öljy- ja maakaasu varantoihin. Käynnissä olevalla TRACECA rautatie-projektilla pyritään osaksi myös Euroopan ja Aasian välisen kaupan transsiittomaksuista.

Länsimaat, kuten Yhdysvallat ja Iso-Britannia, sekä useat muut Euroopan valtiot ovat nykyisessä taloudellisessa tilanteessakin valmiita rahoittamaan Venäjältä riippumatonta energiainfrastruktuuria varmistaakseen energian saantinsa, ja tätä kautta heikentääkseen Venäjän vaikutusvaltaa Kaukasuksella ja Keski-Aasiassa.

Taloudellisten hyötyjen lisäksi kuljetusverkkoja pyritään kehittämään Dardanellien- ja Bosporin kapeiden salmien Kuormituksen vähentämiseksi. Salmet ovat Turkille strategisesti tärkeitä, jo miljoonakaupunki Istanbulin sijainnin takia. Nykyinen kauppameriliikenteen volyyymi, etenkin petrokemian tuotteiden osalta, muodostaa äärimmäisen suuren ympäristökatastrofin uhkan koko alueelle. Raakaöljyn kuljetusten siirtäminen putkistoihin, ja petrokemian tuotteiden rikastaminen Välimeren puolella Ceyhanissa pienentävät tätä uhkaa oleellisesti. Nykyisellä BTC-öljyputken kuljetuskapasiteetilla kuljetetaan noin 350 öljytankkerin öljymäärä vuositasolla.

Kolmantena tavoitteena on ääri-islamilaisuuden leviämisen estäminen. Vaikka Turkin väestö muodostuu pääosin muslimeista, fundamentalismi ja radikaali islam nähdään uhkana. Tällä hetkellä Turkin sisäpolitiikassa on käynnissä valtataistelu islamilaistautaisen AK-puolueen ja valtaa pitäneiden kemalistien välillä. EU:n tuleville jäsenmailleen asettamat Kööpenhaminan kriteerit avoimen demokratian toteuttamisesta toimivat islamin leviämisen puolesta, kun sekulaarista yhteiskuntaa ja kemalismin periaatteita vartioivien asevoimien valtaa sisäpolitiikassa heikennetään.

4.2 Keinot

Neuvostoliiton hajottua Turkin arvioitiin saavuttavan huomattava valta-asema Etelä-Kaukasiassa ja Keski-Aasian turkkilaisvaltioissa. Turkin talous oli kohtuullisessa kunnossa ja alueen uusissa valtioissa heränneen panturkkilaisuuden arveltiin mahdollistavan liittoutuminen, tai jopa liitovaltiomainen rakenne. Turkki käytti 1990-luvun alussa ja vielä sen puolivälissäkin valta-aseman kasvattamisen keinona kulttuuri-imperialismia. Se korosti Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian turkkilaisvaltioiden kansojen kulttuurillista ja historiallista yhteenkuuluvuutta. Tavoitteena oli, ainakin kulttuurisella ja taloudellisella tasolla toimivan Turkkilaisen yhteisön luominen. Turkin ja länsimaiset yhtiöt eivät kuitenkaan onnistuneet syrjäyttämään heikentyneen Venäjän taloudelliseen ja sotilaalliseen imperialismiin perustuvaa valta-asemaa. Tällä hetkellä Turkki käyttää kulttuuri-imperialismia taloudellisen yhteistyön ja vakauttamisen tukemiseen.

Morgenthaun mukaan asevoimat ovat tärkein itsenäisen valtion vallan osatekijä. Perinteisen ajattelumallin mukaisesti hyökkääjällä pitää olla kolminkertainen ylivoima puolustajaa vastaan. Tämän ajattelumallin mukaan Etelä-Kaukasian valtioista vain Azerbaidžanilla on riittävä miesvahvuus puolustautua Turkin mahdollista sotilaallista imperialismia vastaan.

Azerbaidžan on kuitenkin Turkin tärkein liittolainen Etelä-Kaukasian alueella. Verrattaessa Turkin asevoimia vahvuuksia Armenian tai Georgian asevoimiin, on ilmeistä, että Turkki kykenisi sotilaallisen imperialismiin raaimman keinon, hyökkäyssodan avulla miehittämään Etelä-Kaukasian. Turkin sotilaallinen potentiaali kehittyneempien ilmavoimien ja valvonta- ja johtamisjärjestelmien osalta riittäisi todennäköisesti myös Azerbaidžanin asevoimien kukistamiseen. Turkin ja Etelä-Kaukasian valtioiden asevoimien vahvuuksien vertailu on taulukossa tutkimuksen liitteenä 4.

1990-luvulla Turkki osoitti sotilaallista voimaansa ryhmittämällä joukkojaan Armenian ja Nahitsevanin vastaiselle rajalle. Tällä Morgenthaun teorian mukaisella sotilaallisen voiman osoituksella ja poliittisilla puheilla pyrittiin painostamaan Armeniaa sotatoimien lopettamiseen Vuoristo-Karabahissa ja välittömään vetäytymiseen Azerbaidžanin alueelta. Turkki ei ole kuitenkaan toiminut, eikä tule toimimaan aggressiivisesti sotilaallisen imperialismiin käyttäjänä Etelä-Kaukasiassa. Tähän on syynä pelko Venäjää kohtaan. Armeniassa olevat Venäläiset joukot, sekä Venäjän Georgiassa syksyllä 2008 osoittama voimankäyttö riittää pelotteena kiistämään Turkin aiheet sotilaallisen imperialismiin käytöstä alueella.

Turkki pyrkii kuitenkin aktiivisella osallistumisella mm. Naton harjoituksiin Etelä-Kaukasiassa tukemaan alueen valtioiden liittymistä puolustusliittoon. Georgian, Azerbaidžanin ja jopa Armenian Nato-jäsenyydellä nähdään olevan aluetta vakauttava tekijä. Näkemys on Turkissa yleinen Venäjän retoriikasta ja painostustoimista huolimatta. Turkin asevoimien näkyvällä osallistumisella kriisihallintatyöhön pyritään lisäämään sen näkyvyyttä kansainvälisenä, vakauttavana toimijana. Kriisinhallintatyöllä pyritään kasvattamaan Turkin painoarvoa Natossa. Tämän lisäksi Balkanilla ja Lähi-idässä aktiivisella konfliktin jälkeisellä jälleenrakennustoiminnalla pyritään vaikuttamaan Turkin julkisuuskuvaan niin EU:n, kuin islamilaisten maiden suuntaan. Tärkeimpänä tavoitteena on kuitenkin Turkin lähialueiden, Balkanin, Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian vakauttaminen.

Asevoimien kehittämisellä ei nähdäkseni ole tarkoituksena sotilaallisen imperialismiin keinoin kasvattaa Turkin valtaa Etelä-Kaukasiassa. Asevoimien kehitysohjelmilla on pyritty riittävän aseellisen uhkan ylläpitoon status quon ylläpitämiseksi ja Turkkiin ulkopuolelta kohdistuvien aseellisten konfliktien ennaltaehkäisemiseksi. Asevoimien viimeaikaisella kehittämisellä on pyritty vastaamaan myös niin kutsuttuihin epäsymmetrisiin uhkiin. Materiaalihankinnoilla pyritään tehostamaan joka sään tiedustelukykyä kattavaksi, riittävän ennakkovaroituksen saamiseksi. Tämä on katsottu tarpeelliseksi Itä-Anatolian ja Etelä-Kaukasian rajan läheisyydessä

operoivien kurdiseparatistien toimiin vastaamiseksi. Kehittämällä valvontakalustoa Turkki yrittää myös suojata sille tärkeitä kaasu-, öljy-, ja rautatielinjat.

Vaikka yleisestä asevelvollisuudesta luopumista on harkittu myös Turkissa, se ei useista Nato-liittolaisista poiketen näe tällä hetkellä ajankohtaisena järjestelmän purkamista. Osittain tämä arvio perustunee Turkin tunnistamaan tarpeeseen ylläpitää sotilaallista pelotetta maansa puolustamiseen. Kreikan, Syyrian Iranin ja Venäjänkin muodostamiin uhkiin vastaaminen edellyttää suurta potentiaalia. Toisaalta asevelvollisuudella pyritään myös vaikuttamaan kansalaisten mielipiteisiin varusmiesaikana annettavan, kemalismia korostavan nationalistisen kasvatuksen kautta. Yhtenä perusteena lienee myös asevelvollisuusarmeijan kustannustehokkuus. Henkilökohtaisesti uskon, että Turkin asevoimat eivät luovu asevelvollisuudesta tällä tai ensi vuosikymmenellä. Asevoimien valvontakyvyn parantamisella pyritään turvaamaan maan puolustuskykyä ulkoisia uhkia vastaan. Toisaalta kehityksellä pyritään myös rakenteilla olevien energiasiirto- ja rautatieverkkojen turvallisuuden takaamiseen Turkin alueella.

Morgenthaun mukaan poliittisen realismin yleisen käsityksen mukaisesti vallan osatekijöinä toimivat aseellisen voiman lisäksi muun muassa maantieteelliset ominaisuudet ja luonnonvarat. Turkin omia luonnonvaroja tärkeämpänä tekijänä on Kaspianmeren alueen maakaasu- ja öljyvarat. Maantieteellisen sijaintinsa perusteella Turkki pyrkii ajamaan sekä omaa etuaan, että tarjoamaan Euroopan Unionin valtioille yhteyden niin Etelä-Kaukasian kautta Keski-Aasiaan ja Aasiaan, sekä Lähi-itään.

Turkki pyrkii sitomaan Etelä-Kaukasian valtioita itseensä rakentamalla taloudellista infrastruktuuria ja kehittämällä voimakkaasti maiden välistä kaupankäyntiä. Viimeisen vuosikymmenen aikana Turkin taloudellinen panostus on nostanut sen merkittävimmäksi investoijaksi Azerbaidžanin ja Georgian alueella. Tällä, taloudellisen imperialismien keinolla luodaan mahdollisuus myös kaupankäyntiin Keski-Aasian maihin, sekä sitä kautta Aasian talousalueelle. Tiiviillä yhteistyöllä pyritään vaikuttamaan itsenäisten alueiden yhteiskuntien rakentaminen turkkilaisen mallin mukaiseen sekulaariseen muotoon.

Samalla pyritään estämään Iranin vaikutusvallan lisääntyminen alueella. Iranin vallan kasvaminen saattaa johtaa islamilaisuuteen perustuvien yhteiskuntamallien muodostumiseen niin Etelä-Kaukasiassa, kuin Keski-Aasian islamilaisissa valtioissa. Tällä vältetään islamilaisuuden lisääntymisen aiheuttamat paineet Turkin sisäpoliittiseen kulttuuriin ja sekulaarisiin ra-

kenteisiin. Uskonnon lisääntyvä vaikutus maan hallintoon olisi kemalismen vartijana toimivien asevoimien kannalta epätoivottavaa.

Turkki viestittää ulkopoliitikassaan rauhaa ja yhteistyötä rakentavasti. Se pyrkii toimimaan rauhan ja vakauden välittäjänä niin Etelä-Kaukasiassa kuin Lähi-idässäkin. Kuitenkin Turkin asevoimien koko ja asema osoittaa, että myös turkissa uskotaan poliittisen realismin näkemyksen mukaisesti sotilaallisen potentiaalin olevan yksi, ehkä jopa tärkein vallan osatekijöistä.

4.3 Lopuksi

Etelä-Kaukasia on Turkille taloudellisesti merkittävä alue. Etenkin Kaspianmeren alueen öljy- ja maakaasuvarat tekevät alueesta tärkeän. Lähi-idän läheisyydestä huolimatta Iranin ja Irakin kautta tulevat energiasiirtoyhteydet ovat olleet epävakaita ja vaikeasti suojattavissa esimerkiksi kurdiseparatistien toimilta.

Sotilaallisesti alue ei ole merkittävä siinä mielessä, että se vaatisi Turkilta sotilaallista imperialismia. Turkin sotilaallisten toimien tavoitteena Etelä-Kaukasiassa on alueen vakauttaminen. Alueen vakaus mahdollistaa taloudellisen yhteistyön kautta Turkin oman ulkomaankaupan ja talouden kehittämisen. Status quon ylläpitämiseksi riittää, että Turkilla on riittävä asevoimien tuoma pelote. Toisaalta se ei uskalla toimia alueella Venäjän läsnäolon johdosta. Venäjän asevoimat pitävät poissa myös Iranin joukot. Siis status quo.

Turkillla on 1990-luvun itsenäistymisestä alkaen ollut erilainen lähestymistapa kaikkiin Etelä-Kaukasian valtioihin. Azerbaidžan on ollut aina läheisin kumppani. Sitä on lähestytty kulttuuri-imperialistisin, panturkkilaisin näkemyksin. Taloudellisesti Turkki on voimakkaasti panostanut maan kehittämiseen. Siirtoteiden rakentamisen ja maiden välisen kaupan kautta on pyritty sitouttamaan maiden taloudet, ja pitämään Venäjä loitolla kaasu- ja öljyvaroista.

Sotilaallisen yhteistyön nimissä on pidetty yhteisharjoituksia. Poliittinen yhteistyö on erittäin tiivistä. Turkki on tukenut ja tukee edelleen Azerbaidžania Vuoristo-Karabahia koskevissa neuvotteluissa. Mustanmeren alueen ja Etelä-Kaukasian kehittämisohjelmat, kulttuurillinen yhteistyö sekä tuki Naton kumppanuusohjelmissa ovat osoituksena läheisistä suhteista, mutta myös Azerbaidžanin tärkeydestä Turkille.

Turkilla on läheiset suhteet Georgian kanssa. Turkille tärkeäksi Georgian tekee sen sijainti. Se toimii puskurina Venäjän välissä. Toisaalta se mahdollistaa siirtoväylien rakentamisen Venäjältä ja sen liittolaisesta Armeniasta riippumattomaksi. Turkki on lähestynyt Georgiaa niin Naton kumppanuusohjelman, kuin BSECO:n ja BLACKSEAFOR:n kautta. Tukemalla Georgian sitoutumista läntisiin organisaatioihin ja puolustusliitto Natoon, ja tukemalla alueen taloutta Turkki toivoo turvaavansa tärkeät energiaraaka-aineiden siirtoverkot.

Armeniaan on Turkilla ollut perinteisesti huonoimmat, virallistamattomat suhteet. Turkin toimet Armeniaa kohtaan, kauppasaarto, poliittinen ja sotilaallinen painostus, ovat pääsääntöisesti tähänneet Armenian alistamiseen Turkin tahtoon. Kansanmurhasyytöksistä ja Azerbaidžanin alueiden miehityksestä huolimatta, maiden välisissä suhteissa on havaittavissa selviä liennytyksen merkkejä. Poliittisen realismin mukaan on seurattava valtion päämiehien ja ulkopoliittisen johdon toimia kun halutaan selvittää valtion toimien tavoitteita. Viimeisen kahden vuoden aikana suoritettut valtiavierailut ja yhteistyöjärjestöissä tapahtuva toiminta viittaa siihen, että Turkki ja Armenia muodostavat viralliset suhteet lähivuosina. Etelä-Kaukasian vakauttaminen edellyttää maiden suhteiden normalisointia. Naton kumppanuusohjelma ja BSECO ovat toimineet Etelä-Kaukasian maita ja Turkkia yhdistävänä tekijänä.

Turkin harjoittaman ulkopoliitiikan varovaisuus, ja Venäjän kohdistama painostus Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian valtioiden talouteen, etenkin energian saannin ja siirtoverkkojen osalta on kuitenkin vaikeuttanut Turkin hankkeita nykyisessä taloudellisessa tilanteessa. Venäjä pyrkii suojaamaan omaa energiasiirtoverkkojen monopoliasemaan perustuvaa vaikutusvaltaansa Etelä-Kaukasiassa, Keski-Aasiassa ja Euroopassa. Tätä varten se on muun muassa sopinut Bulgarian ja Kreikan kanssa Burgas - Aleksandropolis öljyputken rakentamisesta. Tämän jakeluverkon kautta se saa öljyään Välimeren markkinoille välttämättä Turkin halussa olevien Bosporinsalmen ja Dardanellien kapeikot. Turkkiin Bluestream - putken kautta vietävän maakaasun volyyymi pyritään pitämään niin suurena, ettei Baku – Tbilisi - Erzurum putkea kannata taloudellisesti jatkaa Euroopan markkinoille.

Venäjä on ja tulee jatkossakin olemaan merkittävä tekijä Etelä-Kaukasian alueella. Se tulee myös vaikuttamaan Turkin suhteisiin alueen valtioihin. Mikäli Turkin integroituminen EU:n kautta länteen onnistuu, se vetää mukanaan myös Etelä-Kaukasian ja Keski-Aasian alueiden talouksia. Mikäli tätä mahdollisuutta ei ole, myös Turkki heikkenee ja Keski-Aasian, Lähi-idän valtioiden muodostama paine alueella kasvaa.

Mielenkiintoisia aiheita jatkotutkimukselle olisivat Turkin ja Israelin yhteistoiminta, sekä yhteistyön vaikutukset Turkin ja Lähi-idän muslimiyhteisössä. Myös syksyn 2008 Georgian tapahtumien vaikutusta Turkin Keski-Aasian ulkopoliitiikan tavoitteisiin ja toimien vaikutuksiin olisi tarpeellista suorittaa uutta tutkimusta.

Myös Turkin sisäpoliittisella tutkimuksella olisi varmasti tilausta. Viimeaikaiset, demokratian lisäämisen nimissä suoritettut toimet herättävät kysymyksen, onko kyseessä todellinen demokratian lisäämiseen ja EU-kelpoisuuteen tähtäävä linjamuutos, vai kostotoimi kemalisteja ja asevoimia vastaan, sekä pyrkimys näiden valta-aseman hävittämiseksi? Kuka tästä hyötyisi?

LÄHTEET

1. JULKAISTUT LÄHTEET

Albayrak, Ayla: Turkin entinen valtaeliitti odottelee nyt poliisin tuloa. Helsingin sanomat, 18.4.2009.

Buzan, Barry & Diez, Thomas: The European Union and Turkey, Volume 41, Number 1. Routledge, 1999.

Factum, Uusi tietosanakirja, osa 3. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 2004.

Factum, Uusi tietosanakirja. osa 6. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 2005.

Hale, William: Turkish Politics and the Military. Routledge, Lontoo 1994.

Hietala, Ilkka: Turkki ja EU. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen Pro-gradu, Maaliskuu 2007.

Huhta, Kari: Naton kiistat pääsihteeristä jatkuvat huippukokouksen alla. Helsingin sanomat, 3.4.2009.

Jenkins, Gareth: Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics. The International Institute for Strategic Studies (IISS), Adelphi Paper 337. Oxford University Press, Oxford 2001.

Juntunen, Alpo: Itään vai länteen Venäjän vaihtoehdot, Ajatus Kirjat, Helsinki 2003.

Juntunen, Alpo: Venäjän imperiumin paluu. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 25, Edita Prima Oy, Helsinki 2009.

Kullberg, Anssi: Kaukasia geopolitiittisen toiminnan näyttämönä. Jyväskylän Yliopiston Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan Pro-gradu, 17.1.2003.

- Leinonen, A, Kojo, T, Nousiainen, M, Peltonen, S, Tainio, S: *Turkki Euroopan rajalla? Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2007.*
- Leitzinger, Antero: "Turkkia ja tattaria vastaan". *Idäntutkimus 1/2001, Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry, Helsinki. Vammalan Kirjapaino Oy, 2001.*
- Lintonen, Raimo: *Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen. MPKK:n Strategian laitoksen lukaisusarja 1 N:o 9, Helsinki 1996.*
- Mason, Mike: *The Aegean Sea: Bridge or Barrier, 54 Whitehall Paper Series. Royal United Services Institute (RUSI) for Defence Studies, Lontoo 2001.*
- Mayall, Simon, V: *Turkey: Thwarted Ambition, Mc Nair Paper 56. Institute for National Strategic Studies, National Defence University, Washington January 1997.*
- Morgenthau, Hans, J ja Thompson, Kenneth, W: *Politics Among Nations – The Struggle for Power and Peace, Brief Edition, Hans J. Morgenthau revised by Kenneth W. Thompson. McGraw-Hill Companies, 1993.*
- Park, Bill: *Turkey's policy towards Northern Iraq: Problems and perspectives, Adelphi paper 374. The International Institute for Strategic Studies, Lontoo 2005.*
- Palonkorpi, Mikko: *Kaukasia ja Keski-Aasia. Puolustusministeriön tutkimus: Kansainvälisen järjestelmän toimijoiden ennakointia vuoteen 2030. Toimittajat Sivonen, Pekka ja Heikka, Henriikki, Kirjapaino Keili Oy, 2007.*
- Reuters: *Yhdysvallat ja Georgia sopivat strategisesta kumppanuudesta, Helsingin sanomat, 10.1.2009.*
- Sonyel, Salahi: *The Great War and the tragedy of Anatolia, Publications of Turkish Historical Society, Serial XVI – No.88. Turkish Historical Society printing house, Ankara 2000.*
- Sorvali, Jaana: *Eurooppalainen identiteettikamppailu, Pro gradu, Tampereen yliopisto, Toukokuu 2006. Internetissä osoitteessa <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01102.pdf>. Ladattu 13.1.2009.*

Suomalainen tietosanakirja, osa 8. Weilin+Göös ja Almagest Oy, WSOY, Porvoo, 1993.

Suuri Ensyklopedia, osa12. Otava, Keuruu, 1983.

The Military Balance 2008, The International Institute for Strategic Studies. Lontoo, Helmikuu 2008.

Tiilikainen, Seppo: Talouskriisi iski Turkkiin, Suomen Kuvalehti 49/2008. Yhtyneet kuvalehdet, Helsinki, 2008.

United States General Accounting Office (GAO): European Security, Report to the Congressional Committees, U.S. and European Contributions to Foster Stability and Security in Europe. GAO-02-174, Marraskuu 2001.

Winrow, Gareth, M: Turkey in Post-Soviet Central Asia, Former Soviet South Project. The Royal Institute of International Affairs, Chameleon Press, Lontoo 1995.

Yildiz, Kerim: Turkki kurdit ja EU, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2006. Alkuteos: The Kurds in Turkey. Pluto Press, London, 2005.

2. INTERNET LÄHTEET

Albayrak, Ayla: Turkki ja Armenia hieroivat Jerevanissa jalkapallodiplomatiaa, <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Turkki+ja+Armenia+hieroivat+Jerevanissa+jalkapallodiplomatiaa/1135239229152>. Ladattu 11.3.2009.

Bigg, Claire: Turkey revives 'Caucasus Initiative', but faces obstacles, 5.9.2008 http://www.rferl.org/content/Turkey_Caucasus_Initiative_Obstacles/1196703.html. Ladattu 12.3.2009.

BLACKSEAFOR: General, <http://www.blackseafor.org/English/anasayfa.asp>. Ladattu 18.4.2009.

British Petroleum (BP): Statistical Review of World Energy June 2008, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf. Ladattu 13.1.2009.

BSEC: Twentieth meeting of the BESC council on ministers of foreign affairs, 10.3.2009, <http://www.bsec-organization.org/Announcements/Pages/latest.aspx>. Ladattu 15.4.2009.

Center for Strategic Research: Armenian allegations and historical facts, questions and answers, 2007, Ankara. Ladattavissa internetistä osoitteesta: http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/ErmeniIddialari/Ermeni_ingilizce_Soru_CevapKitapci.pdf. Ladattu 14.12.2008.

CIA: The World Factbook, Azerbaijan, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>. Ladattu 15.4.2009.

CIA: The World Factbook, Georgia, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html>. Ladattu 17.4.2009.

Dempsey, Judy: Turkey turning cool to NATO, International Herald Tribune, September 8, 2006. <http://www.iht.com/articles/2006/09/06/news/poll.php>. Ladattu 7.9.2008.

Euroopan Yhteisöjen Komissio: Komission neuvonantoon neuvostoille ja Euroopan Parlamentille, Euroopan laajuisten tärkeimpien liikennereittien jatkaminen naapurimaihin Liikennettä koskevat suuntaviivat Euroopassa ja naapurialueilla, Bryssel 31.1.2007, Internetissä: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=com:2007:0032:FIN:FI:DOC>. Ladattu 11.3.2009.

Gurdilek, Rasit: Turkey-Iranian Cooperating in Azerbaijan, Iranian Incursion reported. The Associated Press 3.9.1993. <https://www.milnet.fi/www.lexisnexis.com/uk/nexis/search/news-submitForm.do>. Ladattu 15.4.2009.

Haukkasalo, Arja: Turkki pelaa energiapeliä EU:n kanssa. Energia-lehti 21.6.2007, <http://www.tekniikkatalous.fi/energia/article42491.ece>. Ladattu 15.4.2009.

Jenkins, Gareth: Turkish officials call for Turkic Commonwealth, Eurasia Daily Monitor Volume: 4 Issue: 218, 26.11.2007, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=33191. Ladattu 12.3.2009.

Keskisuomalaisen verkkolehti: Turkin presidentin haastattelu kokonaisuudessaan, 5.10.2008, päivitetty 10.10.2008. <http://www.ksml.fi/uutiset/ulkomaat/hiljaisen-vallankumouksen-is%C3%A4/251794>. Ladattu 29.12.2008.

Kurtubadze, Manana: Transportation network in the Caucasus ecoregion, GRID-Arendal / UNEP, 2008. <http://maps.grida.no/go/graphic/transportation-network-in-the-caucasus-ecoregion>. Ladattu 12.3.2009.

Løken, Kjersti ja Simonsen, Sven G.: Conflicts in the OSCE Area – Armenia and Azerbaijan, 15.7.2004. <http://www.prio.no/files/osce-arm-azer.dpf>. Ladattu 13.4.2009.

Ministry of Foreign Affairs of Republic of Armenia: About Armenia, <http://www.armeniaforeignministry.com/arm/index.html>. Ladattu 10.3.2009.

Nato: Individual Partnership Action Plans, 31.10.2008, <http://www.nato.int/issues/ipap/index.html>. Ladattu 2.5.2009

Nato: Turvallisuutta kumppanuusohjelmalla, 2005, <http://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-fin.pdf>. Ladattu 2.4.2009.

Nato: Partnership-For-Peace Exercise in Georgia, 15.4.2009, <http://www.nato.int/shape/news/2009/04/090415a.html>. Ladattu 19.4.2009.

Nato: Partners in the southern Caucasus, Sept 2007, http://www.nato.int/docu/caucasus/southern_caucasus_partners-e.pdf. Ladattu 15.4.2009.

Nato: Relations with Azerbaijan, 24-Feb-2009, <http://www.nato.int/issues/nato-azerbaijan/index.html>. Ladattu 15.4.2009.

www.ortodoksi.net/tietopankki/ortodoksinen_kirkko/03B_armenian_apostolinen_kirkko.htm. Ladattu 9.3.2009.

Peuch, Jean-Christophe: Armenia/Turkey: Economic Necessity Pushing Yerevan, Ankara Closer, 2003. <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2003/07/mil-030725-rfel-151512.htm>. Ladattu 11.3.2009.

Quinn-Judge, Paul: Turkey warns of war over Armenian advances, The Boston Globe 5.9.1993. <https://www.milnet.fi/www.lexisnexis.com/uk/nexis/search/newssubmitForm.do>. Ladattu 13.4.2009.

Republic of Cyprus Ministry of Interior, Turkish press and other media No.224/07: The final Statement of the 11th Turkish States and Communities' Friendship, Solidarity and Cooperation Congress calls for the removal of the embargoes on occupied Cyprus, s.3, 20.11.2007, [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/35B7996D2DB9EAE9C225739900408E1C/\\$file/201107.doc](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/35B7996D2DB9EAE9C225739900408E1C/$file/201107.doc), sekä <http://www.hri.org/news/cyprus/tcpr/2007/07-11-20.tcpr.html>. Ladattu 12.3.2009.

Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's Political Relations With Armenia, http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-armenia.en.mfa. Ladattu 10.3.2009.

Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's Commercial and Economical Relations With Azerbaidžan, 2007, http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economical-relations-with-azerbaijan.en.mfa. Ladattu 18.12.2008.

Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's Political Relations With Azerbaijan, 2008. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-azerbaijan.en.mfa. Ladattu 18.12.2008.

Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's political Relations With Georgia. 2008. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-political-relations-with-georgia.en.mfa. Ladattu 28.12.2008.

Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: Turkey's Commercial and Political Relations with Georgia, 2007, http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-political-relations-with-georgia.en.mfa. Ladattu 18.12.2008.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs press release: Synopsis of The Turkish Foreign Policy, Updated January 2008, <http://www.mfa.gov.tr/synopsis-of-the-turkish-foreign-policy.en.mfa>. Ladattu 20.2.2009. <http://www.byegm.gov.tr/REFERENCES/foreignpolicy2008.htm>. Ladattu 12.4.2009.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs press release: Synopsis of The Turkish Foreign Policy, Updated February 2009, <http://www.mfa.gov.tr/synopsis-of-the-turkish-foreign-policy.en.mfa>. Ladattu 12.4. 2009.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs: The Armenian Allegation Of Genocide - The Issue and The Facts, www.mfa.gov.tr/the-armenian-allegation-of-genocide-the-issue-and-the-facts.en.mfa. Ladattu 7.4.2009.

Richter, Paul: Turkey, Armenia are likely to ease conflict, Los Angeles Times 4.4.2009. <http://www.latimes.com/news/nationworld/world/la-fg-turkey-armenia4-2009apr04,0,3309217.story>. Ladattu 17.4.2009.

Suomen Pankki: Valuuttakurssit, kuukauden keskiarvo, http://suomenpankki.fi/Stats/default.aspx?r=%2ftilastot%2fvaluuttakurssit%2fvaluuttakurssit_short.fi. 1.1.2007 - 31.12.2007. Ladattu 29.12.2008.

Suomen pankki: Valuuttakurssit, 30.4.2009, http://suomenpankki.fi/Stats/default.aspx?r=/tilastot/valuuttakurssit/valuuttakurssit_today.fi. Ladattu 2.5.2009.

Suomen ulkoasianministeriö, uutiset 5.12.2007: Rautasilkkitie vahvistaa Turkin asemaa, <http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=105625&nodeid=17543&contentlan=1&culture=fi-FI>. Ladattu 25.9.2008.

Suomen ulkoasianministeriö, Suomen suurlähetystö, Ankara: Turkki vahvistaa 'rautasilkkitiellä' geostrategista asemaansa siltana Euroopan ja Aasian välillä; tavoitteena rautatieyhteys Turkin kautta Kiinaan, 3.12.2007. <http://www.finland.org.tr/public/default.aspx?contentid=105492&contentlan=1&culture=fi-FI>. Ladattu 25.9.2008.

Suomen ulkoasianministeriö, Suomen suurlähetystö, Ankara: Tietoa Turkista, <http://www.finland.org.tr/public/default.aspx?nodeid=37345&contentlan=1&culture=fi-FI>. Ladattu 29.12.2008.

Suomen ulkoasiainministeriö: Turkki: Matkustustiedote, 5.3.2009,
<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=68771&nodeid=34505&contentlan=1&culture=fi-FI>. Ladattu 13.3.2009.

Today.Az: Armenia ready to establish ties without provisions: Armenian president, 15.4.2009.
<http://www.today.az/news/politics/51550.html>. Ladattu 17.4.2009.

Turkish Defence Industry News: Turkey to increase spending in defence, 22.11.2008, <http://trmilitary.com/esite/latest/turkey-to-increase-spending-in-defence-3.html>. Ladattu 2.5.2009.

Turkish General Staff: Contribution of Turkish Armed Forces to Peace Support Operations,
<http://www.tsk.mil.tr/eng/uluslararasi/barisdestekkatki.htm>. Ladattu 12.4.2009.

United Nations Development Programme (UNDP): 2007/2008 Human Development Report, Military expenditure (% of GDP). <http://hdrstats.undp.org/indicators/186.html>. Ladattu 23.12.2008.

United Nations: 1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh,
<http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm>. Ladattu 29.12.2008.

United States Department of State: 1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh, <http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm>, ladattu 29.12.2008, tai <http://www.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>. Ladattu 23.12.2008.

University of Texas Libraries, University of Texas, Austin:
http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/turkey_east_rel_2002.jpg. Ladattu 9.3.2009.

University of Texas Libraries, University of Texas, Austin:
http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/txu-oclc-192062619-middle_east_pol_2008.jpg. Ladattu 9.3.2009.

Winrow, Gareth: Turkey's Relations with the Transcaucasus and the Central Asian Republics, Turkin Ulkoministeriön strategisen tutkimuksen keskuksen (Stratejik Arastirmalar Merkezi-

SAM) julkaisu Perceptions, journal of international affairs, Volume 1 March-May 1996.

<http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume1/March-May1996/winrow.pdf>.

Ladattu 17.3.2009.

LIITTEET

Liite 1 Kartta: Itäinen Turkki ja Etelä-Kaukasia

Liite 2 Kartta: Turkki

Liite 3 Kartta: Kaukasuksen alueen siirtoreitit

Liite 4 Taulukko: Turkin ja Etelä-Kaukasian valtioiden asevoimien vahvuuksia

KARTTA: ITÄINEN TURKKI JA ETELÄ-KAUKASIA

LÄHDE: Muokattu kartasta http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/turkey_east_rel_2002.jpg

KARTTA: TURKKI

LÄHDE: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/txu-oclc-192062619-middle_east_pol_2008.jpg

KARTTA: KAUKASUKSEN TALOUSALUEEN SIIRTOREITIT

LÄHDE: Kurtubadze, M, Transportation network in the Caucasus ecoregion. GRID-Arendal/UNEP, 2008

TAULUKKO: TURKIN JA ETELÄ-KAUKASIAN VALTIOIDEN ASEVOIMIEN VAHVUUKSIA¹²⁰

	Asveoimien Henkilöstö ⁽¹⁾	Tstpsv	Rynnäkö-/mieh kulj.vaunut ⁽²⁾	Tykistö/rakh/ krh	Pst- ohjukset	Helikopterit ⁽²⁾	Lentokoneet ⁽³⁾	Ilmatorjunta	Laivasto
Turkki	510600/ 378700/102200	4205	4543/-/560	7450/84/5813	1283	320/8/56	435/80/85/215	FIM-43 146 FIM-92A MIM-23, MIM-14, 1664 kpl 20-40mm tykkiä	13xsukellusvene 24xfregatti 42xpartioalus 22xmiinanraivaaja 5xmaihinnousualus 88xrannikkovartioalus
Armenia⁽⁴⁾	42080/ 210000/4748	110	104/66/79	229/51/19	22	33	16	SA-4, SA-6 SA-2 23 mm ItK	-
Azerbaidžan	66740/ 300000/15000	220	595/187/7	270/53/73	250	35	47	SA-2, SA-3, SA-5, SA-13, SA-4, SA-8	5xpartioalus 2xmiinanraivaaja 5xmaihinnousualus 4xrannikkovartioalus
Georgia⁽⁵⁾	21150/ 5400/6300	128	135	109/21/65	10	35	9	SA-13, SA-2, SA-3, SA-4, SA-5, SA-7	1xohjusvene 4xpartioalus 2xmaihinnousualus 14xrannikkovartioalus

(1) Aktiivipalveluksessa oleva henkilöstö ml. varusmiehet/reservi/raja- ja muut joukot

(2) Asevoimat/raja-/muut joukot

(3) Taistelukoneet/kuljetuskoneet/tukikoneet/miehittämättömät lennokit. Mukana myös raja- ja muut joukot

(4) Armeniassa lisäksi venäläisiä joukkoja seuraavasti: 3170 miestä, 74 tstpsv, 330 rynnäkö/ miehistönkuljetusvaunua, 70 tykkiä ja heitin-
tä, 18 tst-lentokonetta, 3 ilmatorjuntaohjuspatteria (SA-6, SA-12A)

(5) Huomio! Tiedot on ajalta ennen Georgian ja Venäjän välistä konfliktia elokuussa 2008. Kalustoa on tuhoutunut ja joutunut sotasaaliiksi.
Georgiassa on lähteen mukaan noin 1500 venäläistä rauhanturvaajaa. Nykyisestä määrästä ei arviota.

¹²⁰ The Military Balance 2008.